

Handwritten notes in the upper left corner, including the word "Haban" and "Free lay".

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

L. hung.

423.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Biblioth. Hung. Jankowichiana
S. Vol. 7.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

JUTALOM FELELETEK

A'

MAGYAR NYELVRŐL,

A'

MAGYAR NEMZETI MUSEUM

1815. 1816. 1817.

ESZTENDEI

KÉRDÉSEIRE.

II. KÖTET.

Kiadta

HORVÁT ISTVÁN,

A'

Széchenyi Országos Könyvtár Őrzője

a'

Magyar Nemzeti Museum mellett.

P e s t e n ,

Ns. Trattner János Tamás' betűivel. 1821

A' II. Kötet Tartalma.

- 1.) GRÓF TELEKI JÓZSEF, Egy Tökélletes Magyar Szótár Elrendeltetése, Hészítése módja.
- 2.) HOLMÁR JÓZSEF, Próbátétel a' Magyar Helyes írás Philosophiájára.
- 3.) GEORCH ILLÉS, A' Magyar Helyesírás Fő Rend-
szabásairól.
- 4.) GÁTI ISTVÁN, Elmélkedés a' Magyar Dialectus-
ról, Lexiconról, és Helyesírásról.

279844

A'

MAGYAR HELYES IRÁS'
FŐ RENDSZABÁSAIRÓL.

ÍRTA
ETTRE HARCHAI
GEORCH ILLÉS

1 8 1 7.

ESZTENDŐRE.

Mi-képen lehetne a' Magyar helyes írást az egymással ellenkező szokások és önkényes vélemények helyett Filosofiai Principiumokra építeni?

§. 1.

Filosofiai Principiumokra építetik a' helyes írás, ha olly regulák tételnek, hogy

A) a' nélkül, hogy csupán ennek vagy amannak a' Könyv-szerzőnek tekintetére szorulnánk *), *Ipse dixit* nélkül *okát lehessen adni minden szónak: miért íratik így 's nem amúgy*;

B) a' helyes írás' regulája által a' szinte figyelmet érdemlő *szó-nyomozás' regulái minél kevesebb kivételt szenvedjenek.* **)

*) Az 1-ső tulajdonsággal egy nyelv se dicsékedhetik úgy, mint a' Magyar. Lám a' Deák a' *praeces*, a' Német a' *weise* (árva), a' Frantzia az *estre* szavakat csak onnét tudják mondani hibásan írottaknak; mert Classikusaik *preces*, *waise*, *être* írják. — Mi illyen *Ipse dixit*re nem szorulunk.

**) A' grammaticának szint' ollyan, sőt még jelesebb része a' szó-nyomozás, mint a' helyes írás. Úgy írni, mint a' hangot ejtjük, tud minden tudatlan ember; de úgy írni, mint a' szó-nyomozás kívánja, a' Tudósok dolga.

§. 2.

Én a' Magyar helyes írást Filosofiai Principiumokra akarván építeni, annak sommáját két regulába szerkeztetem:

Az 1-ső 's pedig főbbik az, hogy mi Magyarok *rend szerént úgy írunk, mint a' hangot közönségesebben *) ejtjük.*

*) Hiba tehát a' *közönségesebb* hangejtés ellen írni edj, foló, fojó, kezök, mozdítani, jelesben, orvoság, nállam, közzül, utánam, hívtak, titeket, mi, Madjar, özvedj, 's t. e' féléket, mellyekben az újítók haszontalanúl helyheztetnek valami szépséget.

§. 3.

Mondám *rend szerént*: mert tekintetbe jő

A' 2-dik regula-is: hogy *itt amott figyelmeznünk kell a' szó-nyomozásra is.*

§. 4.

A' szók t. i. vagy tör'sök szavak; vagy ragasztékosok, származtatottak, öszve tétetettek. Amazokra esupán az 1-ső, emezekre nézve a' 2-dik regulát-is kell szemmel tartani.

§. 5.

Valamint pedig ezen elő-adott két regula közül némely Hönyv-szerzőnk csak az 1-sőt; másak (de igen kevesen) a' 2-dikát-is *szorosán*; leg-többen pedig eme' 2-dikát csak felében harmadában követik, 's így írják másak p. o. *gongya*, másak *gondja*, másak *gondgya*; úgy 5 féle ellenkező szokásnak és ön-kényes véleményeknek kellett természetesen eredniük.

§. 6.

A' kik épen mindenben esupán csak az 1-ső regulához ragaszkodnak, azoknak ön-kényes vélemények már csak azért se lehet helyes, hogy a' szó-nyomozást fenekestől felforgatván, munkáikat csak az anya szültt Magyarok érthetik; a' tanulók pedig akár grammaticából, akár szó-tárból soha ki-nem nyomozhatnák, mit jelentenének p. o. e' szavak *tucszs*,

vattság, álgyon, szeléttség, fegygye, eselégygye. Tagadhatatlan pedig, hogy a' könyveket nem csak a' született Magyaroknak kell írunk, hanem olyanoknak-is, kik a' nyelvet nem annyok' tejjével szopták, hanem tudományosan tanulják.

§. 7.

A' kik a' 2-dik regulánál fogva a' szó-nyomozást is tekintetbe veszik; de itt amott ellene még-is hibáznak, és p. o. egy helyen jól írják szelédtség, más helyen pedig hibásan kéttőség: azoknak e' belső hibájok jobbára vigyázatlanságból, sőt (mi tagadás benne?) alkalmasint a' grammaticának nem tudásából ered. Ám de a' vigyázatlanságot, annál inkább a' grammaticának nem tudását még csak ön-kényes vélekedésnek se tarthatjuk, annál inkább olly sinór-mértékül nem vehetjük, mellyet (akar-melly nevezetes Könyv-szerzőnek tekintetéből-is) biztossan követhetnénk.

§. 8.

Ide tartozandók a' vers-szerzők-is: a' kik, csak hogy munkájokat könnyebbíthessék, és kénynek szerént hol hosszú, hol rövid hangot faraghassanak: vagy eszek' ágában se tartják a' szavak' származását nyomozni, vagy, ha tudják-is a' grammaticát, elhitetik magokkal, hogy nekik, mint még nyelvrontásra-is meghatalmazott vers-szerzőknek, tellyes hatalmokban áll a' regulától el-állani, és hol grammatica szerént írni nekem, velem, akár-ki, be-ment, közül 's a' t. hol grammatica ellen nékem, vélem, akár ki, bé-ment, között.

§. 9.

Vannak azomban mások, kikhez sem a' szó-nyomozásban egy könnyen vigyázatlanság, sem annál inkább a' grammaticában tudatlanság nem fér; de

a' 2-dik regulát az elsővel úgy mérséklük, hogy midőn egy részről az olvasáson könnyíteni akarnak, más részről a' grammaticát szaporított regulákkal nehezítik, és a' mit a' közönséges grammatica szerént *rend-követőleg dj. lj. nj. tj.* betűkkel írni kellene, *rend-hagyólag dgy lly nny ty* és *tty* betűkkel írják.

§. 10.

Én pedig azt állítom, hogy *úgy kell* az 1-ső regula szerént *magunkat helyes írással a' hang-ejtéshez szabnunk, hogy a' 2-dik regula szerént a' szó-nyomozást-is *) rend-követőleg szemmel tartzuk, és a' hang-ejtés miatt a' grammatica' reguláit szükségesen felyül ne szaporítsuk.*

*) Épen a' szó-nyomozás vesz engem arra-is, hogy e' tör'sök szóban *egy* azért hagyom - ki a' bár közönséges hang-ejtés ellen a' kettőztetett *gy-t*, mivel lám a' származékaiban *egyenes, egyenlő, egyenetlen, egyenesít, egyenget, egyedül* nem hangzik kettőztetve. És csak ott követem a' csupa hang-ejtést, a' hol mára a' meg-rögzött szokás úgy hozza magával p. o. *aggat, szaggat, nyaggat, faggat, ládd, hadd, hava, java, tavasz, sava, szava.*

A' H a n g r ó l.

§. 11.

Egyik leg-főbbik tulajdonsága a' Magyar nyelvnek a' könnyű hang-ejtés. Ezért rakja a' Magyar a' magán hangzókat nem csak az eredeti magyar szóokban oly tömötten, hanem az idegen nyelvekből kölcsönözötteket-is ezekkel toldja p. o. *Isten, *) oskola, íztálló, eszterha.* Meg-boesáthatatlan hiba tehát némely újítóknál a' vocalisokkal való fősvénykedés p. o. *inditni, mozdítunk, forg, mosolyg, perl, Fejedelm, 's a' t.* E' féle szavak a' nyelvet nap-keleti

tulajdonságából ki-vetkeztetik: a' mire még a' vers-
szerzőket se hatalmazhatjuk-meg.

*) Hogy e' szó *Isten* a' görög *Stenos*-ból szár-
mazhatott, úgy tetszik, nem épen minden ok nél-
kül gyanítja Herodot.

§. 12.

Ezért vesz a' szó-ragasztásban (declinatio, suf-
fixio, conjugatio) és szó - képzésben (derivatio) rend-
hagyólag oly gyakran vocalisokat segédül p. o. haj-
totok, tartottam, látogatok, adogatok, kéreget,
szedeget, hagyomány, tudomány, lelemény, társá-
ság, sokaság, nyereség, bizodalom. 's a' t.

§. 13.

Ezért vesz a' szó-ragasztékokban, és szó kép-
zőkben *) rend-hagyólag a' két vocalis **) közé v
betüt segédül p. o. lova, jövök, hívok, hevit, révész.

*) Mondám 1-ször a' *szó-ragasztékokban* és *szó-
képzőkben* p. o. ló-ból, lesz lova, lovász. De in-
nét nem következik ám, hogy a' szó-ragasztásban
vagy szó-képzésben a' hang-ejtés' könnyítése vé-
gett segédül vett v betüt a' gyök-szóhoz-is hozzá
ragaszszuk p. o. jól mondatik és íratik heves, he-
vitem, de a' gyök-szó nem *hév*, hanem *hé*. A' ré-
vész - is így leve *ré*-ből; de nem *rév*-ből.

**) Mondám 2-szor *két vocalis közé* p. o. lovat,
hívok; de innét se következik ám, hogy mond-
jam hívó, hívtok, hanem ha ennek hasonlatosságára
mondani akarnám lovnak, lovhoz 's a' t. mert v a'
gyök-szóban nincs, consonans előtt pedig a' hang-
ja nehéz kiejtésü - is. § 82.

§. 14.

De egyszer'smind arra is ügyel ám a' Magyar,
hogy a' *könnyű* mellett *kellemetes*-is legyen a' hang-
ejtés.

§. 15.

Ezért sokalja-is néha rend-hagyólag a' vocalisokat, ha azoknak rend-követőleg való sokasítása ékesen nem hangzana p. o. haragszom, cselekszem, könyörgök, haraguzsom, cselekeszem, könyörögök helyett 's a' t.

§. 16.

Ezért tudja a' Magyar a' mély hangú a. á. o. u. vocalisok közt szint úgy, mint a' magas hangú e. ö. ü. közt a' hang-rendet *) úgy-meg-tartani, hogy vele e' részben az Europai nyelvek közel se vetekedhetnek. Csupán az é. i. í vocalisokat tette a' szokás rendhagyókká a' hang-rendre nézve, hogy midőn rend-követőleg mondjuk jégre viszem, rend-hagyólag-is mondjuk ezélra, iszom.

*) Ezen hang-rend okozta e' rend-hagyó szavakat nepestig, ünnep, gömbös tü, nap-estig, ül- nap, gombos tü helyett. De ezt jobb tudni, mint az új szavak formálásában ne talán követni.

§. 17.

Úgy-is figyelmez a' Magyar a' hang-ejtésnek mint könnyű, mint kies voltára, hogy a' szó-ragasztásnak, és szó-képzésnek majd egész sommája e' két tekinteten épül, és grammaticánk' leg-nagyobb részét ezekből lehet meg-magyarázni.

§. 18.

A' hangot ejtjük betűkkel, betűt pedig annyit költsönöztünk más nyelvekből, hogy minden hangjainkat ki-írhatjuk: a' mi-is nyelvünknek egyik leg-főbb tulajdonsága, és (minden kérdés nélkül méltán mondhatni) valóban jeles díszsze.

Czélomhoz hogy közelítsek, csak keveset szólok.

A' magán hangzó betűkről.

§. 19.

A' hosszú vocalisokra nézve a' *nemzetségeknél tulajdon neveikben* a' Diploma-beli régi írás módját a' kik meg-tartják p. o. Paal, Gaal, Zeep, Soos, meg-rajta épen ne ütközzünk.

§. 20.

Nagyobb gondot ad az, hogy az *a* betűnek rövid vagy hosszú hangjára nézve némelyek a' szebb hang-ejtést, másak a' grammaticát követik szorosabban a' *birtokos névragasztékokban* (suffixa possessiva) p. o. e' szókból *haza*, *szoba* 's a' t. tagadhatatlanul így faragtatik mind a' két felekezet által a' birtokos ragaszték: *hazája* *szobája*, 's ugyan ezt a' további ragasztásban-is szorosán meg-tartják emezek, mondván-is, írván-is *hazájából*, *szobájába*; amazok pedig az Euphonia kedvéért a' szoros grammaticai regulától el-állván mondják-is írják is *hazájából* *szobájába*, noha nem mondják *hazaja* *szobaja*. A' vers-szerzők pedig mind a' két felekezettel tartanak, és írják, a' mint rá szorulnak, hol *szobájába*, hol *szobájába*. Jó (hanem ha a' vers-szerzőknél) mind a' kettő nem lehet; de mellyik jó, mellyik nem? ennek el-határozását, fontosok lévén mind a' két felekezetnek okai, bízók talán azon grammaticára, mely majd annak idejében egy Tudós Társaság által az egész Országgra nézve kötelező erővel fog készitetni.

A' rövid *a* betűnek hangja a' tiszta (nem Deákos sem Tótos) Magyar szájából szint' úgy közelít a' rövid *o*-hoz, mint p. o. e' német szavakban *Stand*, *Stall*, *Sand*. Innét sokan az *a* betűt *o*-vá változtatják, és valamint helytelenül mondják, úgy írják-is p. o. város, ártolmat, állopot, szármozik, házosság, második 's a' t. — E' félékben a' *tisztábban beszélő*

Magyaroknak hang-ejtéseket kell követni addig-is, míg ez eránt egy *Ország szerte be-veendő* szó társ valami bizonyosat el-határozand. Ezek *jobbára* kü-
lömbözőleg ejtik e' szavakat

álmak somnia	- -	álmok somnium eorum
váarak arces	- -	váarak arx eorum
házak domus (plures)		házok domus eorum (una)
lábak pedes	- -	lábok pes eorum
káarak damna	- -	káarak damnum eorum
társak socii	- -	társok socius eorum
országak regna	- -	országok regnum eorum
számak numeri	- -	számok numerus eorum
árkak fossata	- -	árkok fossatum eorum
jármak juga	- -	jármok jugum eorum
ágyak lecti	- -	ágyok lectus eorum
táarak patinaetálok	- -	tálok patinae eorum
tárgyak objecta	- -	tárgyak objectum eorum
szárnyak alae	- -	szárnyok ala eorum
jószágak bona	- -	jószágok bonum eorum's a't.

§. 21.

Az *e* betűben a' ki a' *tiszta Magyar szájából* ejtett hangra jól figyelmez, 5' külömb-féle hangot talál p. o. égyesség.

§. 22.

Van t. i. 1-ször rövid vastag hangú *ep. o. e'* szavakban *eledel, levelet, eredet, kereset, erdeje, ereje, kergete, nyerge, melege, engede, keserves, elene, mellett.*

§. 25.

Van 2-or szinte rövid, de vékony hangú *è p. o. e'* szavakban *égy, még, mégy, légyén, tégyén.* Ezt amattól az írásban külömböztetni nem szoktuk ugyan eddig; de ha oly nagy külöbség van a' ket-tőnek hangzatjában, sőt néha a' külömb-féle hangzat-

hoz képest még a 'szó' értelmében is: illő, sőt szükséges volna azokat az írásban és nyomtatásban egymástól megkülönböztetni, és emezt vagy két ponttal (a' nyomtatásban) vagy a' Francziák' módjára résűtt visszára fordított vonással megkülönböztetni, következőleg alphabetumunkat ezen új betűvel, mellynek eddig híjával *) voltunk megszaporitani: hogy így az elő-fordulható kétes értelmet nem csak a' született Magyarok a' beszéd' folyamatjából, hanem a' grammaticából tanulók - is e' jegyből *jobbára* megkülönböztethessék p. o.

legyek muscae -	-	lègyek fiam
levelek epistolae	-	levelék epistola eorum
kezek manus (plures)		kezek manus eorum una
szekerek currus (plures)		szekerék currus eorum unus
kerestek quaesierunt		keresték quaeritis
szenvedtek passi sunt		szenvedték patimini
fejem caput meum -		fejém mulgeo
nyertek lucrati sunt -		nyerték lucramini
verték verberarunt -		verték verberatis
szeg (szég) secat -		szég clavus
fejtem mulsi -	-	fejtem solvo
veszték perierunt,		veszték perdo
menték salvo -		menték emitis
menték iverunt -		menték itis

Igy leg-alább nem lenne szükségük némelly Íróknak rövid *e* helyett *ö* betűre, 's nem kellene írniok szükségök 's a' t.

*) Mondám *mellynek híjával voltunk*, nem pedig németesen *mely hibázott*. Más, ha valaki valamiben hibázik, az az hibát ejt er fehl't; más pedig, ha valaminek híjával vagyunk es fehl't. Még németül se tudott az az első majmozó, a' ki a' híjánosságot (defectus, carentia) hibázásnak mondta. Ugyan szoktassuk-el már egyszer magunkat e' féle nyelv-rontástól, és ne gondoljuk, hogy abban áll nyelvünk' gyarapodása, ha az idegen nyelvbeli különös szóllásokat szóról szóra fordítjuk. Illye-

nek p. o. *jót* vagy *jól* állok *értte*, *fel-esett* *nekem*, *szerecsenyt* *mos*, *télen* *által*, *képzelem* *magamnak*, *tegnap* *előtt* 's a' t. holott oly szépen ejt-
hetjük tulajdon magyar értelemben *kezes* *vagyok*
értte, *viszsa* *tetszett* *előttem*, *fatra* *borsót* *hány*,
telet-szaka, *előttem* *a'* *képe*, *harmad'* *napja* 's
a' t. Az idegen nyelvekből szedett-vedett e' féle
képtelen idiotismusokkal tulajdon magunkéit el-
temetvén, egy pár esztendő alatt többet rontunk
nyelvünken, mint századok alatt építhetnek utóink.
Ezek miatt arra jutunk ma hónap, hogy csak a'
boeskorosok között keressük ama' régi szép tisz-
ta magyarságnak az idegen nyelv-beli idiotismu-
sokkal meg-nem szeplősített maradványit magok'
épségében.

§. 24.

A' 5-dik vagy is hosszú é-nek hangja úgy-is esme-
retes p. o. tél, légy, szél, szenvedtél, szerettél. Noha
pedig e' betűnek némelly szavakban p. o. lép, szép,
kér, vér, lép, vérség, szelédség 's a' t. itt amott
i-hez közelítő hangot adnak; de én valamint e' hang-
got, úgy annak ki-jelelésére valamely új jegyet épen
szükségtelennek tartom.

§. 25.

Hogy a' rövid hangú i-t ponttal, a' hosszú han-
gút pedig vonással szokás meg-jelelni, úgy-is tudva
való p. o. illik, ír. Azon szavakat, mellyeket má-
sak rövid, másak hosszú hangú i-vel írnak p. o.
így így ki-nyomozni, és ez eránt az ellenkező szo-
kások közül valamelyiket meg-állapítani azon Tudós
Társaságnak dolga leendő, mely egy Ország szerte
be-veendő közönséges szó-tárt fog (mikor akkor) ké-
szíteni, szinte ezt értvén az u ü betűkről-is. És mivel
ezen Tudós Társaságnak vélekedését meg-előzni hoz-
zám nem illik, a' magamét eránta fel-függesztvén, csak
azt tartám szükségesnek meg-jegyezni, hogy semmi
újság nálunk a' hosszú vocalist némely ragasztékok

előtt meg-rövidíteni. p. o. agár agarat, légy legyek, ló, lovász, kő köves. Ugyan ez meg-történik a' hosszú *i ú ű* vocalisokkal-is p. o. víz vizet, úr urak, fű füves. E' féle ragasztékok' tekintetéből eredhetett, hogy sokan, erre nem figyelmeztvén, azért írják a' tör'sök-szót is hibásan rövid *i u* vagy *ü*-vel, mivel a' ragasztékaiban helyesen úgy találják. De ha a' szó-ragasztásnak e' tulajdonságát jobban szemek előtt fogják tartani, fogadom, hogy sok tör'sök-szót hosszú *i ú ű*-vel fognak írni, a' mit eddig röviddel irtanak.

§. 26.

Azt pedig épen nem hagyhatom helyben, hogy az át-változtatást jelentő (transformativum) igéket némellyek *é*-vel írják p. o. mozdétok, kerétek, fe-jérétek, valamint azt sem, hogy másak *í*-vel írják ugyan; de utánna a' *t* betűt kettőztetik p. o. mozdítottok, kerítették, fe-jerítették, mozdítottok, kerítettek, fe-jerítettek helyett. — Ugy e' szót-is *míg* (t. i. *mi-ig*-ből össze-tettet) hibásan írják *még*-nek; mert e' két értelmet: *még* adhuc, és *míg* donec valamint a' hang által, úgy az írásban is meg kell különböztetni. *Még donec* értelemben olyan hiba, valamint med-dég quousque, addég eousque, eddég hucusque: a' mit is csak ugyan nem hagyhatni helyben.

§. 27.

Az *i*-vel egyhangú *y*-t (magán hangzónak véve) a' *Nemzetségeknék tulajdon neveikben* meg-kell hagyni a' Diplomák miatt p. o. Eszterházy, Pálffy, de a' meg-magyarosított görög szavakban bizvástt *i*-vé változtathatjuk p. o. papíros.

§. 28.

A' rövid *o*-val hogy nem kell a' rövid *a* betűt fel-cserélni, már a' 20-dik §-ban emlitém. — Hogy

pedig e' szavakban *old, told, ont, volt, volna, fölt* *)'s a' t. némellyek hosszú ó-val élnek, még a' vers-szerzésben sem tartom szükségesnek. — Ezen utól-járókat pedig *ból, ról, tól* csak mondjuk, és írjuk inkább ó-val, mint ú-val; mert a' kik ú-val ejtik, azok a' lovat is lú-nak mondják; a' kik pedig rövid o-val írják, nem veszik észre, hogy a' személyes név-másokkal (pronomina personalia) nem mondatik rö-viden *rolam*, hanem hosszan *rólam*.

*) Azért, hogy némellyek az *l* betűt hibásan ki-hagygyák, és helyette hosszú ó-val mondják *ódja, tódja, vót, vóna, fót'* hátán *fót'* s a' t. kö-zel se következik ám, hogy midőn helyesen *l* be-tűvel élünk, az *o*-t meg-hosszszabbítsuk; hanem ha az almát, szalmát, szilvát, molnárt-is s a' t. az-ért akarnók hosszú vocalisokkal írni, mivel né-mellyek az *l* betűt hibásan ki-hagyván hosszan mondják *óma, szóma, sziva, mónár*: a' mi is te-temes hiba.

§ 29.

Ő betűt hajdan *jobbára eo*-val írták Eleink: a' *Nemzetségek' tulajdon neveikben* illő meg-tartani. — Egyéb-aránt most a' rövid hangút két ponttal, a' hosszú hangút két vonással meg-jelelni leg alkalma-tosabb mint az írásban, mint a' nyomtatásban p. o. öröm, örlő, 's így ki-maradhat a' két pontos és vo-násos ő még a' nyomtatásból-is, és ezzel sokat nyer a' tisztaságban. Szint' ezt értem a' hosszú ű-ről-is.

A' mit a' finomabb ízlésűek rövid ő helyett közön-ségesebben rövid vékony hangú è-vel ejtenek, azt hogy è-vel kellene írunk, már a' 25-dik §-ban mondtam. — Hogy pedig e' szavakat *ölt, dönt, önt, költ* 's több e' féleket hosszú ő-vel írjuk, még a' vers-szerzés se kívánja, sem az a' hibás szokás némellyek-nél, hogy az *l* betűt ki-hagyván, helyette hosszan ejtik *öt, köt*, §. 28. — Ezeket *ből, ről, től, fölől, mellől* csak mondjuk, és írjuk inkább ő-vel, mint

ű-vel; mert a' kik *ű*-vel ejtik, azok a' követ is k*ű*-nek, a' tövet-is t*ű*-nek mondják, és nem l*ő*-nek, sz*ű*-nek, hanem hibásan l*ű*-nek sz*ű*-nek; a' kik pedig rövid *ö*-vel írják, el-felejték, hogy a' személyes név-másakkal nem mondatik röviden t*ö*lem, hanem hosszán t*ö*lem 's a' t.

§. 50.

A' miket a' hosszú vagy rövid *i. o. ő* betűkről oda fenn elő-hoztam, az *u* és *ű* betűkre-is alkalmaztathatni.

A' mással hangzó betűkről általjában.

§. 51.

Jeles tulajdonsága a' magyar ajaknak, hogy a' lágyan hangzó betűket b. d. ds. g. gy. ny. v. 's z a' kemény hangzóktól p. t. cs. k. ty. n. f. s. sz. csalhatatlanul meg-tudja különböztetni, és annak helyén mondani.

bab	-	-	pap
dél	-	*) -	tél
dsida	-	-	esuda
dög	-	-	tök
agya	-	-	atya
gyöz	-	**)	göz
ennyi	-	***)	énni
vaj	-	-	faj
'seb	-	-	seb
zár	-	-	szár ****)

*) E' szóban *mint*, ki-váltt a' sebes beszéd' folytatásban, hallani ugyan lágy hangot, 's azért esúszott-be az a' szokás-is, hogy jobbára *d*-vel íratik ezen értelemben *ta m quam*. De én meg-külömböztetem

az értelmét, és *d*-vel írom csak ott, a' hol az értelme neki *omnis* p. o. mind igaz, a' mit mond; midőn pedig imez értelemben jő-elő *sicut, velut, tam quam*: akkor írom *t*-vel p. o. mint ez, mint amaz. Sőt (úgy tetszik) még e' szóval is *mindegy* azt akarjuk ki-fejezni, a' mit a' deak *velut unum* mal, az az *mint-ha egy volna*, vagy is meg-rövidítve *mint egy*. Természetesebbnek-is tartanám (én leg-alább ezen értelmét, ha a' többől, németből, francziából költsönözött *omnis* értelmet a' szokás már közönségesebbé nem tette volna, és nem írná *mindegy*. De már ezen értelemben *circiter* csak ugyan *t*-vel kell írunk *mint-egy*.

**) Hogy némellyek még a' *j* hangnak is *gy* hangot adnak a' szó-ragasztékokban p. o. *dobgyon*, *vergyen* 's a' *t*. ezt a' hibát elég tudnunk; de nem azért ám, hogy kövessük.

**) Tetemes hiba némely tájékokon az is, hogy az *n*-et majd alig tudják *y* nélkül mondani p. o. *fony* (mert lám! nem mondatik a' származékja *fonyál*, hanem *fonál*) *vony*, *vonyó*, *vonyagó*, *kenyi* (mert lám a' származékja nem *kenyet*, hanem *kenet*) *mennyi* (ire: mert lám ebből se mondjuk *menyetel*, hanem *menetel*) *énnyi*, *követnyi*, *dolgoznyi* 's a' *t*. Szép hang az *ny*, és hogy mi olly könnyen ki-ejteni tudjuk, a' francziául vagy olaszul tanuló, és a' *gn*-el annyit bajoskodó németek méltán irigylenek nekünk; — szép annak helyén a' *nyi* ki-menetel is a' szó-képzésekben p. o. *fontnyi*, *icszényi*, *ezernyi*, *lábnyi*, *újnyi* 's a' *t*. de a' mi sok, csak sok, és ezen esetben az egyébaránt szép rúttá válik. A' hol a' *grammatica* csupa *n*-el meg-elégszik, ne szaporítsuk egész csömörletig az *y*-t. Hogy pedig ettől könnyű el-szokni, magam eleven példája vagyok: a' ki az *ny*-t szülöttem, földén meg-szoktam volt ugyan; de bennem meg-rögzeni nem engedtem.

****) A' kemény és lágy hang' meg-külömböztetésében lám a' Németek már nem igen kérkedhetnek, velünk pedig közel se vetekedhetnek: kiknél talán még most-is kétséges lehetne:

Bischof van è jobban, vagy (a' görög Episcoposból) Pi-
schof

Deutsch - è - vagy - - - - Deutsch
Beit - è - vagy (a' deák Vitusból) Beit

és valamint ajakok nehezen szokik a' lágy és kemény hang-külömböztetéshez, úgy a' Nemzetségeknek tulajdon neveikben-is olvasunk

hol Bauer	hol Pauer	noha eredetileg egy
Binder	Pinter	azon gyök-szóból kel-
Beyer	Peyer	lett származniok.
Burger	Purger	
Biringer	Piringer	
Decker	Pecker	
Donner	Tonner	
Doppler	Toppler	
Dräschler	Trärler	
Drescher	Tröschler	

Igy leve ama' híres nevezetes Német Tudósnak egyéb aránt született tős gyökös Magyarinak *Köszeghynek* Magyar nevéből-is meg-németesedett neve *Giesede*.

§. 32.

A' betűknek természeti lágy hangjokat megkeményítik a' *sebes ki-mondásban* az utánnok következő kemény hangú betűk, és viszont a' természeti kemény hangjokat meg-lágyítják az utánnok következő lágy hangúak; de mivel ez csak a' *sebes ki-mondásban* történik: meg ne tántoritson *) benünket; hanem az *írásban* tartsuk-meg a' gyök-betűt, és imé! ez már az

Egyik eset, mellyben inkább kell tekintenünk a' rend-követő szó-nyomozásra, mint a' rend-hagyó hang-ejtésre, 's ennél fogva írunk kell a' hang-ejtés ellen - is

keményen

igyekszik, játszik **)
kerekded, papból
eserépbé, rakd,

lágyan

nyugszik, haragszik
melepszik, fogadta ***)
engedte, dagadt,

keményen

lököd, nyesd,
vesd, arasd,
olvasd, olvaszd
támaszd ereszd
nyakba, lapba,
furdogál, vizsgál.
rosda

lágyan

tagadtat, igazság,
nehézség, aszszonynak
leánynál, rúgtat,
aszt, osztán, ****
áztat, kárhoztat
hozta, rágta, fogta,
egyezett, szükségtelen
adta, büszke, nehézkes.

*) Egyedül némely gyakorító (frequentativum) igékben p. o. aggat, szaggat, liggat (lyuggat), nyaggat, faggat, regget 's a' t. csúszott már régen az a' szokás be, hogy, nem tekintvén az ak, szak, lik 's a' t. gyökre, valamint ejtjük a' hangot, úgy írjuk is. Ilyen ládd (látod-ból meg-rövidítve) hadd (hagyd vagy hagygyad-ból) § 10. De e' meg-aggott hibát, ha már ezekben eltűrjük is (noha én, ha rajtam állana, ezekben is el-törleném) leg-alább újakkal ne szaporítsuk, és ne írjuk ezeknek hasonlatosságára atta, nehésség; mert e' részben a' deák attendo, oppono 's több e' féle szavakból vett hasonlatosság ránk nézve regulát nem szab ám!

**) Nem írom jádzik: mert lám! nem mondjuk jádék hanem játék. De nem-is írom játszik, mint p. o. tetszik, metsz: mert külömben a' parancsoló módban emezeknek reguláját kellene követnie.

***) Más fogatta (*jussit capi*), más pedig fogadta (*spopondit*). E' külömböző értelemben mind a' kettő az ige-ragasztás' rendét követi, amaz fogat, emez fogad-hoz vévén a' ta ragasztékot.

****) *Oztán* öszvetett szó *az után*-ból, 's azért másak *asztán* ejtik.

§. 35.

Vagynak egyes és öszve-tett betűink is, úgy, hogy amazok már magokban, emezek pedig öszve-téve tesznek egy hangot. Ilyenek *cs. cz. ds. sz. gy. ly. ny. ty.* Szóllok először némelly

Egyes mással hangzókról.

§. 34.

Hogy a' ki-mondásban, *de nem ám egyszer's-mind az írásban-is*, a' lágy hangú magán hangzók a' kemények előtt meg-keményednek, és viszont a' kemény hangúak a' lágyak előtt meg-lágyúlnak p. o. adta, cserépbe, már a' 32-dik §-ban emlitém.

§. 55.

A' többi mással hangzó egyes betűkről szót szaporítani szükségtelennek találván, velősebbnek látom a' *j* betűnek tulajdonságát.

Hangja esmeretes mind-nyájunk előtt; de kik gyakrabban, kik ritkábban élnek vele, mint kellene. Mind a' kettő hiba pedig, és oka a' hibának az, hogy hol *d. l. n. t.* után, hol ezek nélkül fordul elő.

§ 56.

A' melly szavakat mint az Al- mint a' Fel-földön egy formán ejtenek *j* hanggal, azokról kétség nem lehet, hogy igen -is *j* betűvel kell írni p, o. haj, hajlik, háj, raj, rajzik, rajzolat, zaj, zajlik, hajlék, téj, ejt, vájom, nyáj, jár, játék, jajgat. De

§ 57.

Vagynak olyan szók is, mellyeket az Al-föld *j*, a' Fel-föld *l* hanggal ejt p. o. mondja

<i>az Al-föld</i>	<i>a' Fel-föld</i>
fojó - - - - -	foló
vájog - - - - -	válog
mejj - - - - -	mell
ijjen - - - - -	illen
ejjan - - - - -	ollan

<u>az Al-föld</u>						<u>a' Fel-föld</u>
mejjik	-	-	-	-	-	mellik
hej	-	-	-	-	-	hel
bojgó	-	-	-	-	-	bolgó
guja	-	-	-	-	-	gula
gombojag	-	-	-	-	-	gombolag
gója	-	-	-	-	-	góla

Ezekben és e' félékben a' két felekezetet úgy egyeztetethetjük meg, ha mint a' j, mint a' csupa l helyett ly-t írunk. Ugyan is:

§ 58.

Az *ly* hangjának tökéletes ki-ejtésére nyelvünket a' szánk' padlásához kellene egyengetnünk úgy, mint a' Frantziák a' *bataille*, *bataillon*, *bouteille*, *Versailles* 's a' t. szavaikban. E' nehézke hangejtéssel sem az Al- sem a' Fel-földi Magyar nem akarván vesződni, hogy könnyebben át-eshessenek rajta, amaz *j*-vel *) emez *l*-el ejti; de ugyan úgy-is írni hiba volna.

*) Innét már látni való, hogy e' szót *leány* (*lány*) nem kell írni *lyány*; mert ebben még az Al-föld sem ejt *j* hangot.

§. 59.

Hogy azomban a' *j*-isták ezen nehézke ki-ejtésü *ly*-t ki-zárni akarnák; még ez türhető volna; de sokkal-is tovább mennek, és *j* betüvel élnek olyan szavakban-is, mellyekben esmertető gyök betü az *l*, és így nem csak mondják hibásan, hanem írják-is még hibásabban *ezélom*, *mejjék*, *gondojjon*, *éjjen*, *vajjon*, *hajjon*, *szájjon*, *kejjen* *) holott ezekből származnak: *ezél*, *mellett*, *gondol*, *él*, *vall*, *hall*, *száll*, *kell*: mellyekben se *j* nem hangzik, se *ly* nem irattatik. Egészlen meg-lehet ezekben a' rend-köve-tő szó-ragasztást a' könnyü hang-ejtéssel egyeztetni

e' képen: *czélom, mellék, gondoljon, éljen, valljon, halljon, szálljon, kelljen* a' nélkül, hogy akar a' betűknek természeti hangját, akar annál inkább a' szó-ragasztás' vagy szó-képzés' reguláját változtatnunk kellene.

*) Hát e' szóról *edj* (egy helyett) mit tartsunk! Ha azoktól, kik így írják, az okát kérdeznők: bizonyosan semmit, a' csupa ön-kényes vélekedésen kívül, nem tudnának elő-hozni. És ez elég a' megczáfolásokra.

§. 40.

De valamint a' *j*-istákkal nem foghatok kezét az elő-számláltt esetekben, úgy visszont az *y*-istákkal sem tarthatok *akar a' birtokos nevek, ' akar az igék' ragasztékaiban d. l. n. t.* után. Mert:

Tudjuk a' *grammaticából*, hogy e' féle ragasztékoknak a' vocalisok és *b. f. g. j. k. m. p. r.* után *rend-követőleg j* a' béllyeg betűjök p. o. babja, döfjön, szegjük, vájjon, rakjon, nyomjuk, kalapja, kérjetek 's a' t. Nincs tehát okunk, hogy *annak helyén* szinte *j* betűt meg-ne tartsuk *d. l. n. t.* után-is, és ime! ez már a'

Másik eset, mellyben inkább kell magunkat szabnunk a' rend-követő szó-nyomozáshoz, mint a' rend-hagyó hang-ejtéshez

§. 41.

J betű meg-változtatja tudni illik természeti hangját *d* *) *n t* után, és úgy hangzik

<i>dj</i> mint	<i>gy</i> p. o. mondja
söt vocalis után mint kettős	<i>gygy</i> p. o. adja
<i>nj</i> mint	<i>nny</i> p. o. vonja
<i>tj</i> mint	<i>ty</i> p. o. rontja
söt vocalis után mint kettős	<i>tty</i> p. o. látja.

*) De az *lj* betűket miért ne lehetne a' magok' természeti hangjok szerént ki-mondani, és miért

kellene azoknak hangját *jj*-vé változtatni, és *éljèn*, *gondoljon* helyett *éjjèn* *gondojjon* mondani? okát épen nem látom. A' kik azomban a' *jj* hangot oly igen meg-kedvellették, mint ha nála nélkül Magyaroknak se tarthatnák magokat: hogy ezeknek-is kedvek teljék: még ide járúl az a' rend-hagyás, hogy nálók *lj* úgy hangzik, mint *jj*.

§ 42.

J betű hangjának e' kép' lett változtatásából eredt azoknál, kik épen úgy akarnak írni, mint a' hangot ejtik, az a' szokás, hogy sem a' birtokos neveknek, sem a' nyomosító igéknek rend-követő bélyegbetüjére, sem a' gyök-betüre nem ügyelvén,

dj lj nj tj helyett
gy (gygy) j j nny ty (tty) betűkkel élnek, és *kargya*, *aggya*, *éjjèn*, *vonnya*, *tartya*, *láttya* 's a' t. írják. De ezt már csak azért se lehet helyben hagyni, hogy ily formán a' *d* és *l* gyök-betük egészen el-tűnnének: a' mit-is, a' nyelv' tisztaságára nézve, a' mennyire lehet, kerülnünk kell.

§. 43.

Másak meg-engednek még-is a' gyök-betűnek, és meg tartják ugyan a' *d* *l* betűket-is; de melléjek *j* helyett . *gy* . . . *ly* betűket tesznek, és írják *kardgya* . *éllyen*; de ezt se lehet helyben hagyni azért, mert ily formán a' szóragasztás' regulái, és azoknak rend-hagyásai szükségtelenül szaporítatnak: a' mit ellenben a' *j*, úgy mint rend-követő bélyeg-betű által, szépen el-kerülünk.

*) *d* után *j* helyett *gy*-t tenni csak nem hasonló némely Dunán túl való szó ejtésekhez, mellyekben *j* helyett jobbára (de igen helytelenül) *gy* vagy *ty* hangot ejtenek p. o. *dobgya*, *dölgye*, *szeggye*, *vággya*, *várgyon*, *kaptya*, *raktya* 's a' t. a' mit csak ugyan még a' leg-meg-általkodottabb *y* isták

se hagyhatnak jóvá, hanem ha a' *j* betüt egészen ki-akarnák zárni alphabetumunkból §. 31 **)

§. 44.

Ha már arra szorulánk, hogy a' rend-hagyást csak ugyan el-nem kerülhetjük; kérdés: hol kell annak inkább helyt adnunk: az olvasásban-é, vagy a' szó-nyomozásban? Valóban sokkal könnyebben megtanulja a' gyermek, hogy az egyes *) szavakban

dj	(lj)	nj	tj	úgy hangzik, mint
gy (gygy)	(ji)	nny	ty (tty)	mint sem hogy

a' szó-nyomozásban a' rend-követő *j* betütől el-állván, annak 7 külömb-féle reguláit, és részént rend-hagyásait tartsa szeme előtt: mellyeket a' rend-követő bélyeg-betű *j* mellett szépen el-kerülhet. Már pedig a' nyelv' tisztasága azt kívánja, hogy a' szó-nyomozás' reguláit, a' mennyire lehet, kevesítsük; jobban-is kell erre figyelmeznünk, mint az olvasás' könnyítésére. Lám a' Deákok nem gondolnak vele, hogy a' szó-nyomozás szerént írják *etiam*, *potior*, *latior*; bátor *c*-vé változik-is *e'* szavaikban a' *t* betű' hangja. De hiszen már ezen mink sem akadozhatunk; hanem ha írni akarnók *atta*, gonosság, nehésség 's a' *t*. §. 32: a' mit-is bizonyjára egy Tudós Grammaticus se hagyhat a' nélkül helyben, hogy a' szó-nyomozás' reguláit fenekestől fel-forgatná.

*) Nem ok nélkül mondám, hogy *csak az egyes* szavakban változtatja a' *j* betű természeteti hangját *d* (*l*) *n* *t* betűk után: mert p. o. *e'* szavakban *vad-járás*, *fel-jut*, *szín-játék*, *át-jár* látni való, hogy azért tartja-meg a' természeteti hangját, mivel nem egyes, hanem öszve-tett szavak: azért-is teszem közikbe a' (-) választó jegyet §. 90.

§. 45.

Hözönséges és a' szó-nyomozást nagyon könnyítő, sőt annak rend-követő módján épültt szabásnak teszem

tehát én a' helyes írásra nézve azt, hogy, nem tekintvén a' hang-ejtésre, *j* betűt kell tenni *d* (*l*) *n. t.* után-is ott, a' hol a' gyök-szóban ezen betűk elő-fordúlnak, és a' rend-követő ragaszték *j* betűt kíván (noha, mint oda fenn §. 41. mondtam az *l*-re nézve épen nem látom okát, miért ne lehetne *lj* betűket úgy ki-ejteni, hogy mind a' kettejeknek természetesi hangjok meg-maradjon.)

§. 46.

És most tetszik-már ki, hogy nem csupa önkényes véleményen, hanem Filosofiai Principiumon építem, mert csalhatatlan okát adhatom: miért írom

<i>hol a' hangejtés</i>	<i>hol a' szó-nyomozás szerént</i>
hagygyuk adjuk
osztállya állja
aszszonya vonja
kontya bontja
legye szedje
mennyei menjen
személlye beszélje
keztyü eresztjük
rongya gondja
völgye zöldje
hangya kardja
lánygya kádja
nyoszolya gondolja
törvényye kenje
kórmánnya kívánja
örvényye lenje
hányan? fonjon
bizonnyára vagyonyjára
fénnye fenje
pontya csontja

hol a' hangejtéshol a' szó-nyomozás szerént

porontya	rontja
ostya	osztja
gyertya	mártja
kutya	kútja
kártya	tartja

mert tudni illik

ezekben *gy. ly. ny. ty* emezekben pedig *d. l. n. t.*
a' gyök-betü.

§. 47.

Nem ön-kényes véleményen, hanem Filosofiai Principiumon épültt okát adom tovább: miért irom

a' hang szeréntnem pedig

egy	edj
ily, oly	ilj olj
anya	anja
atya	atja
könnyü	könjü

mert csak akkor van okunk a' betüknek természeti hangjokat az írásban rend-hagyólag váltóztatni, midőn a' rend-követő szó-nyomozás ugy hozza magával p. o. adta, igazság, szedje kívánja. Már pedig e' szókban *egy ily anya's a' t. j* betüt a' szó-nyomozás nem kíván, nines-is téhát okunk azzal a' hangejtés' ellenére élünk.

§. 48.

Nem ön-kényes véleményen, hanem Filosofiai Principiumon építem tehát írásom' módját, midőn sem *g. l. n. t.* után az *y-t*, sem *d. l. n. t.* után a' *j* betüt vaktában ki-nem zárom, hanem az *Y-isták* és *j-isták* között közép utat tartván, a' *rend-követő hangejtés szerént gy. ly. ny. ty* betűkkel élek ott, a' hol

a' rend-követő szó-nyomozás mást nem kíván p. o. *lágý, oly, kemény, atya. dj (lj) nj tj* betűkkel pedig, bár a' rend-követő hang-ejtés ellenére-is, élek ott, a' hol a' rend-követő szó-nyomozás j betűt kíván a' ragasztéknak bélyegéül p. o. *adj, élj, fonj, rontja*; tovább-is meg-újítván azt, hogy, *épen a' tanulókra nézve* előbb valónak tartom (én leg-alább) a' szó-nyomozás' könnyítését, mint az olvasását §. 10.

§. 49.

S és z betűkre nézve-is szint' ezt tekintem: melyeknek eleibe hol a' hang-ejtés szerént c, hol a' szó-nyomozás szerént t betűt teszek §. 61, 62.

§. 50.

Az s-nél lágyabb hangú a' 's p. o. 'sír, 'seb, 'sidó, 'sinat, má'sa, ro's, 'soltár, 'Solth, 'sák, i'sa, ró'sa 's a't. Ezt régenten csupa s-el írták Eleink, és a' *Nemzetségeknék tulajdon' neveikben* itt amott még most-is fenn tartatik p. o. 'Sidó, 'Soldos, 'Sembery. Most jobbára zs-el írják ugyan; de én ugyan a' szó-nyomozás miatt, a' *tanulók' kedvéért* inkább javaslom a' 's betűt, és ezt egynek, amazokat két betűnek tartom. Nem de

máskép' hangzik má'sa dé'sa rö'se
 máskép' pedig igazság nehézség község üdvözség?
 már pedig ha amazokat-is zs-el írnök: a' nyelvünket tanuló idegen nem tudná egy könnyen ki-nyomozni: miért hangzik máskép' rö'se, miért ismét máskép' község? és miért nem mind a' kettő egy formán vagy keményen rösse kösség vagy lágyan rö'se kö'ség? Illő tehát, hogy e' két féle hangot 's és ss ne írjuk egy formán zs-el; hanem, valamint a' hangot, úgy annak betűit-is meg-külömböztessük: a' mit-is egy vonáskával szint' oly könnyen meg-tehetünk, mint a' z betűnek ki-írásával.

§. 51.

Z betűnek hangját, ki-váltt a' sebes beszéd' folytában az utánna következő s vagy sz el-nyomja ugyan (mert t. i. a' lágy hang a' kemény előtt meg-keményedik §. 52.); de a' szó-nyomozás még se engedi ám, hogy illyenkor a' hang-ejtés szerént írjuk p. o. igasság, nehésség, tiszszer, szászszor; hanem a' rend-követő szó-képzés szerént maga valóságában meg kell hagynunk a' z betüt igazság, nehézség, tiszszer, szászszor. És ime! innét tetszik-már világosabban ki: miért kell meg-külömböztetni az egyes 's betüt a' két zs betütől §. 50.

§. 52.

A' mutató név-pótolókban (pronomina demonstrativa) *ez az emez amaz* még az a' tulajdonsága-is van a' z betűnek, hogy *mint a' hang-ejtésben, mint az írásban-is* az utánna következő consonanssá *) válik p. o. ennek, attól, emebbe, amarra; *ig* utóljáró előtt pedig kettős d-vé válik p. o. eddig addig.

*) h előtt azomban helyesebbnek tartom a' kihagyó (') jelet, mint a' h betűnek kettőztetését, és írom e'hez, ama'hoz.

§. 53.

V betűnek ezen utól-járókban *val, vel, vá, vé* hasonló képen az a' tulajdonsága, hogy *mint a' hang-ejtésben, mint az írásban-is* az előtte álló consonanssá *) válik p. o. házzal, emberrel, borrá, eezetté. Mely közönséges (következőleg Érsek-újvár' tájjékának-is szólló) regulát a' helyes írásban még akkor-is meg-kell tartanunk, midön 5 consonans jö-öszve. És ime! ez a'

3-dik eset, mellyben inkább kell követni az írásban az ezen regulán épültt szó-nyomozást, mint a' szokott hangejtés' könnyűségét, és írunk kell

kettőztetve gombbal, nyesztel, nyusztal, fontal, kulcsesal, gonddal, haranggal, gyönggyel, karddal, csonttal, kerttel, könyvvel, liszté, földé, ezüstté, nem pedig, mint a' hangot, könnyebb volttaért, ejteni szoktuk, kardal, csontal, liszté, földé 's a' t.

*) Ezen 53-dik §t az 52-dikkel össze-vetvén, láthatni már az okát: miért mondják és írják némelyek az 52-dik §. szerint *avval, evvel, amavval, emevvel, avvá; másak pedig az 55-dik § szerint azzal, ezzel, amazzal, emezzel*. Mind a' két mód a' grammaticán épül. Én azonban inkább tartok emezekkel.

§. 54.

Hogy némelyek a' könnyebb ki-mondás végett a' *v* betűt más consonans előtt el-harapják p. o. könyből, köny nélkül, *szí-fájdalom 's a' t.* illik ugyan tudni, úgy mint hibát; de közel sem ám követni. Ez is csak olyan helytelen rövidítés, mint hibásan mondaní tarhatom, kerbe, kerből 's a' t. tarthatom, kertbe, kertből 's a' t. helyett.

§. 55.

Hogy némely meg-magyarosított idegen szavakban a' *v* betű *b*-vé változott p. o. *Valentin*-ből lett *Bálint*, *Vagner*-ből *Bognár*, és hogy e' szót *hús-hagyó* másak im így ejtik-is, írják-is *hús-vagyó*: ez a' helyes írásnak főbbik reguláját, hogy úgy írunk, mint a' hangot bevett szokás szerint közönségesen ejtjük, meg-nem változtatja.

Az össze-tett mással hangzókról.

§. 56.

Hogy a' Magyarok minden hangjaikat ki-ejthesék: élnek össze-tett mással hangzókkal-is: úgy mint *cs. cz. ds. ez* *) *gy. ly. ny. ty* **) betűkkel.

*) Nem számlálom ide a' lágy hangú 's betüt: mellyet épen, mivel *zs*-el nem írok, csak egyes betűnek tartok a' kemény hangú *s*-hez képest, szint' ugy, mint p. o. a' lágy hangú *b. d. g. v.* betüket a' kemény hangú *p. t. k. f.* betűkhöz képest. — Sem a' *ts. tsz. tz. dsz. dz* betüket nem tarthatom (a' *zs* el együtt) tulajdon értelemben össze-tett betűknek, nem lévén nekik a' szótagok felosztásában oly el-válthatatlan tulajdonságok, mint a' valóságos össze-tett betűknek.

**) Nyelvünknek nemzeti voltát egy betűnk se határozza úgy el, mint az *y*: mellyel magával (kivévé a' Nemzetségek' neveik' végén *i* helyett) nem élünk ugyan; de annál tömöttebben rakjuk a' *g. l. n. t* betűknek meg lágyítására. E' betűvel szokták Eleink az idegen nyelv-beliékkal rokonos szókat meg-magyarosítani, 's így méltán mondhatjuk: ez a' leg-főbbik esmértető jele nyelvünk' nemzeti voltának. Az idegen nyelv-beliéktől az *y* által meg-külömböztetett szavaknak sokaságából csak némelleyeket hozok-itt elő például. Ilyenek

Törökül	ata . . .	Magyarúl	atya
	ana . . .		anya
	buzdoghan . . .		buzogány
	tolman . . .		dolmány
Aegyptom.	gecko . . .		gyék
Törökül	gepenek . . .		köpönyeg
Persiaiúl	khóneh . . .		kunyhó
Törökül	Osman . . .		otsmány
	tauch . . .		tyúk
Görögül	pale . . .		pálya
	Stephanos . . .		Istvány
	phaseolus . . .		paszuly
Deákül	castanea . . .		gesztenye
	globus . . .		golyóbis
	hospitale . . .		ispotály
	castellum . . .		kastély
	charta . . .		kártya
	caminus . . .		kemény
	malva . . .		mályva
	hostia . . .		ostya
	Martinus . . .		Mártony
	petroselinum . . .		petre'selyem
	paganus . . .		pogány

Deákúl	palea . . .	Magyarúl	polyva
	sacristia . . .		segrestye
	scrinium . . .		szekrény
	Sebastianus . . .		Sebestyén
'Sidóúl	Michael . . .		Mihály
Németül	barbierer . . .		borbély
	Viertheil . . .		fertály
	diamant . . .		gyémánt
	gespan . . .		Ispány
	nacke . . .		nyak
	raspel . . .		ráspoly
	rost . . .		rostély
	schemel . . .		sámoly
	thurm . . .		torony
	dinckel . . .		tenkely
Franciáúl	bordel . . .		bordély
	bastion . . .		bástya
	galere . . .		gálya
	gouvernement . . .		kormány
	carabine . . .		karabély
	marqueter . . .		markotányos
	pistole . . .		pisztoly
Totúl	beran . . .		bárány
	brestán . . .		borostyán
	csékán . . .		csákány
	csereslo . . .		csoroszlya
	Hrál . . .		Hirály
	Káne . . .		Hánya
	mol . . .		moly
	pletkár . . .		pletyka
	rokiti . . .		rakottya 's'a't.

Épen nem csuda tehát, hogy némely tájékokon az *ny* annyira el-hatalmazott, hogy a' nélkül az igék Infinitivusát majd alig tudják ki-mondani: a' minek helytelenségét azomban már a' 31-dik §ban érdeklettem.

§. 57.

Noha az öszve-tett betük két jegyből állanak; de mivel csak egy hang' ki-ejtésére, *'s pedig el-vá-l-hatatlanúl* élünk velek, egy betü gyanánt tekintetnek, és így: midön p. o. *ts* vagy *tz* (én előttem) két betü, *cs* vagy *cz* csak egy leend, és a' szó-tagok

fel-osztásában e' kép' különböztetem : har-csa, tart-sa
ré-cze ját zik

§. 58.

Midőn az öszve-tett betűkben a' hang-ejtés kettőztetést kíván, rend-követőleg a' *cs.* *cz.* *ds.* *sz.* és *gy*-ban mind a' kettő, rend-hagyólag *) pedig az *ly.* *ny.* *ty*-ban csak az első kettőztetik p. o. *kulacsca*, *malaczca*, *veszsző*, *fagygyú*, *millyen*, *könnyü*, *hattyú*.

*) Mivel a' két öszve-tett betűk csak egy hangot képeznek: csak egy betű gyanánt-is vetetnek, 's így rend-követőleg általjában mind-nyájokat kellene, annak helyén, kettőztetni; midőn azomban én az *ly.* *ny.* *ty*-ra nézve ki-vételt teszek, e' különböztetésnek nem úgy az ön-kényes véleményben, mint a' természeti hang-ejtésben helyheztem okát. Nem de *lly.* *nyy.* *tty.* betűket természeti hangjok szerént ki-ejthetjük a' nélkül, hogy *lyly.* *nyny.* *tyty*-ban az *y*-t felesleg szaporítanunk kellene; de már a' többi öszve-tett betűkre nézve rend-követőleg mind a' kettőt kell kettőztetni nem csak azért, mivel (a' *cs.* és *cz.* betűkre nézve) a' Magyarának magános *c* betűje *s* vagy *z* nélkül nincs-is; hanem (az *sz.* és *gy* betűkre nézve) azért-is, mivel p. o. ha írnök *veszsző*, *fagygyú*: a' finom Olvasó az *s*-nek *sz*, a' *g*-nek pedig *gy* előtt-is színt' úgy meg-adná a' természeti hangját, mint p. o. minden nehézség nélkül a' természeti hangot, bár mely sebes beszédben-is, ki-ejtjük e' szavakban és *szeretem*, *veres szín*, *körös-szeg*, *magas szál*, *leg-gyengébb*, *meg-gyónik*, *még-győzöm*, *leg-gyakrabb* 's a' t.

§. 59.

Némely újítók pedig, midőn az öszve-tett betűknek kettőztetését a' szó-ragasztás, vagy szóképzés hozza magával, kettőztetés helyett *j* betűvel élnek, p. o. *kulacsja*, *malaczja*, *vadászja*, *hagyjuk*, *királyja*, *hányja*, *atyja*: hogy t. i. mint az öszve-tett törsök-betűt, mint a' ragasztéknak rend-követő bélyeg-betűjét (*j*-t) meg-tartsák. E' tekintet-

ből örömet kezét fognék velek magam-is §. 3, 40; ha az nem forogna szemem előtt, hogy a' folyó beszédben az öszve-tett betük után a' j hang valamint nehéz, úgy épen szokatlan. És mivel a' Magyar főkép' a' hang-ejtés' könnyüségére ügyel: épen nem tarthatom helyesnek (bár egyéb aránt *annak helyén barátja* vagyok-is a' j betűnek), hogy az öszve-tett betük után (valamint az *s. z. h. v.* után-is) j-vel éljünk; külömben még azt-is be kellene hoznunk, hogy *s. z. v.* után is j bélyeg-betűvel éljünk, és mondjuk-is, írjuk-is olvasja, hozja, könyvje: a' mit csak ugyan senki se hagyhat helyben. Erre nézve azomban az oly régi és oly közönséges szokás elegendő ok lehet ezen újítók' vélekedésének meg-czáfolására.

§. 60.

Azért én a' fentebb §. 58. meg-állapított szabást, hogy az *ly, ny, ty, betűknél csak az elsőt, a' többi öszve-tett betűknél pedig mind a' kettőt kell annak idejében kettőztetni*, nem csak a' gyök-szavakra, hanem a' szó-ragasztékokra, és szó-képzőkre-is ki-terjesztem.

§. 61.

Cs hajdan jobbára *ch*-val íratott, és ezt a' tulajdon neveken, a' Diplomák miatt, meg-is kell tartanunk p. o. *Chernel*; egyéb-aránt pedig e' hang-ejtésre már csak azért-is helyesebbnek tartom a' *cs*, mint a' *ts* betűket, mivel *cs* minden esetre, bár két jelből van-is öszve-téve, tsak egy gyanánt vétetik p. o. *har-csa, paradi-csom*; *ts* pedig (a' hol tudniillik a' szó-ragasztás vagy szó-képzés úgy hozza magával) nem egy, hanem két külön betű p. o. tart-sa: 's azért vocalis után kettőztetve is hangzik p. o. *indit-sa, barát-ság*: a' mit azomban a' hang-ejtés szerént kettőztetve írni indít-sa, barát-ság egyenesen a' szó nyomozas' regulái ellen volna. És ime! ez a'

4-dik eset, mellyben (a' kettős hangú *ts-re* *) nézve) inkább kell magunkat tartanunk a' rendkövető szó-nyomozáshoz, mint a' rend-hagyó hang-éjtéshez.

*) Mondám: a' *ts-re* nézve: Mert, noha én minden gyök-szavakra nézve *cs-el* élek p. o. *csak*, *kocsi*, *kulacs's* a' t.; de ellenben *ts-el-is* élek ott, a' hol a' gyök-szóban *t* található, a' szó-ragasztás vagy szó-képzés pedig *s* betűt kíván utána p. o. *indítson*, kétség: 's azért (mint mondtam) *ts* nem öszve-tett egy, hanem két külön betű: holott *cs* csak egy (öszve tett) betű. — Nem is ön-kényes véleményen, hanem Filozofiai Principiumon építem írásom módját, midőn írom, és a' szó-tagokat imígy osztom

<i>hol a' hang-éjtés szerént</i>	<i>hol a' szó-nyomozás szerént</i>
paradi-csom	indít-son
har-csa	tart-sa
kin-cse	tekint-se
kará-cson	barát-ság
ke-csege	két-ség
szeren-cse	billent-se 's a' t.

§. 62.

Ennek hasonlatosságára a' *cz* betűről-is szint' így okoskodom: mellyet t. i. egy (öszve-tett) betűnek tartok, és rend-követőleg ezzel élek; az *e'*hez hasonló, de kettőztetett hangú, és már nem egy öszve-tett, hanem két (sőt három) külön betűkkel *tz*, *tsz*, és *dsz* pedig csak rend-hagyólag élek akkor, midőn a' gyök-szóban *t* *) vagy *d* betű található, a' szó-ragasztás vagy szó-képzés pedig *z*, vagy *sz* betűt kíván utána, és írom, 's a' szó-tagokat imígy osztom

<i>hol a' hang-éjtés szerént</i>	<i>hol a' szó-nyomozás szerént</i>
ló-cza	ját-zik
paló-czok	lát-szik

*hol a' hang-ejtés
szerént*

*hol a' szó-nyomo-
zás szerént*

ré-cze	tet-szik
lé-czek	met-szi
nyolcz	adsz
kilencz	engedsz 's a' t.

És ime! az

5-dik eset, mellyben (a' kettőztetett hangú *tz*, *tsz*, *dsz* betűkre nézve) inkább kell figyelmeznünk a' rend-követő szó-nyomozásra, mint a' rend-hagyó hang-ejtésre, és nem írunk, mint a' hangot ejtjük, p. o. játtzik, láttzik 's a' t.

*) Vagynak olyan Deákból meg-magyarosított nevek, mellyek deákban c-vel, másak pedig t-vel irattatnak. Eredetekre nézve ezeket - is különbözöleg kellene ugyan írni p. o. cz-vel Ferencz, Vincze, Bonifác, Feliczián, Marcellus, Venezel, Narezzissus, 's a' t. tz-vel pedig Ignátz, Moritz, Pongrátz, Lörintz, Gratzian, Portziunkula 's a' t. (melly esetben a' *tz*-is már egy öszve-tett betű volna p. o. Igná-tzot); a' ki azomban e' különböztetést a' nevek' nyomozásában ne talán szörszál hasogatásnak tartaná: írhatja, én miattam, mindnyájokat egyformán meg-magyarosítva cz-vel.

§. 63.

ds egy (öszve-tett) betű nálunk. Hangját tudjuk e' szavakból: *Handsa*, *handsár*, *dsida*, *findsa*. És mivel a' lágy hangú *d* után a' kemény hangú *s* úgy-is ön-kényt meg-lágyúl a' hang-ejtésben §. 52. szükségtelennek tartom imígy írni *d'sida* vagy *dzsida*. De már

§. 64.

dz nem öszve-tett egy, hanem két külön, 's pedig kettőztetett hangú betű. Nem írhatni tehát a' szó-tagok' fel-osztásában ma-dzag, kére-dzik, hanem mad-zag, kéred-zik, nyújtód-zik, öved-ző. És ez a'

6-dik eset, mellyben (a' kettőztetett hangú *ds* betüket) *nem írjuk a' hang-ejtés szerént* szinte kettőztetve.

§. 65.

sz hajdan *esupa z*-vel-*is* íratott p. o. Zent Margith: a' mit-*is* a' *Nemzetségeknék tulajdon neveikben* meg-tartani a' *Diplomatica* javasolja p. o. *Zerdahelyi*. Noha pedig a' beszéd' folytában hangja hol az előtte álló *cz* által el-nyomattatik, hol az utánna következő *s*-é válik; még sem engedi a' szó-nyomozás, hogy írjuk p. o. nyolezszor kilenezzer gonosság; hanem nyolezszor, kilenezszer, gonoszság, egészség. És ime! ez a'

7-dik eset, hogy inkább kell az írásban tekintenünk a' rend-követő szó-nyomozást, mint a' rend-hagyó hang-ejtést.

*) de hogy az *sz* az előtte álló *t* által *cz*-vé váljék p. o. kétczer, ötczör, hétczer: ezt még a' hang-ejtésben se kell el-tűrni, annál inkább nem az írásban,

A' betük' kettőztetéséről.

§. 66.

Az eddig mondottakból, jelesül a' 41, és követk: 61. 62. és 64-dik §-okból látni való, hogy bár a' beszéd' folytában kettőztetve hangzanak-*is* gyakran a' betük; még-*is* a' helyes írást inkább a' szó-nyomozáshoz, mint a' hang-ejtéshez kell alkalmaztatnunk, és írunk p. o. barátság, kétség, látszik, tudsz 's a' t.

§. 67.

De épen a' szó-nyomozás azt-*is* meg-kivánja, hogy a' kettőztetett tőrsök-betű a' szó-ragasztás vagy

szó-képzés által se vetkeztessék-ki kettőztetett mi-
völttából p. o. varrnak, orrhoz.

§. 68.

Nem ön-kényes vélekedésen, hanem Filosofiai
Principiumon épitem tehát (mert a' szó-nyomozás-
ból okát adni tudom), miért irom p. o.

<u>hol</u>	-	<u>hol pedig</u>
haljon (moriatur)	-	halljon (audiat)
keljen (surgat)	.	kelljen (oporteat)
fedje (tegit)	.	feddje (carpat)
válttság (redemptio)	.	ki-válttság (praerogativa)
éljenek (vivant)	.	elljenek (foetum edant)
éldegél	.	álldogál
váljunk	.	valljunk
gondoljon	.	szólljon
kaszáljon	.	szálljon
barátság	.	vásottság
követség	.	küldöttség
kétség	.	kissebbség
rétség	.	többség 's a' t.

§. 69.

Nem látom ellenben okát: miért kellene e' szó-
kat *nálam, közé, közül* kettőztetett *l*-el és *z*-vel
mondanunk-is írunk-is. Lám nem mondjuk háznál,
között; hanem háznál között. — Hasonló hibás sza-
vaknak tartom ezeket töllem, véllem, belöllem,
róllam 's a' t.; mert a' szó-nyomozás *rend-köve-
tőleg* nem hozza magával, hogy ezen utól-járóknak
nál, től, vel, belől, ről 's a' t. utolsó betűjüket
kettőztessük a' személyes név-pótolók (pronomina
personalia) előtt, mint *rend-hagyólag* a' *hoz, ben,*
) *után* **) utól-járókból lesz hozzám, bennem,
utánnam. De némely tájékoknak már meg-rögzött
szokások ki-váltt az *l* és *n* betűket beszéd közben

szükségen fellyül kettőztetni *p, o, háll* (noctem agit) *kaszáll, éll, kerüllök, azombann, külömbenn, jobbann, vígann, lévén, hozván, jönni* (holott ez olyan tulajdonságú ige, mintszöni, nőni, vagy nyöni, löni.)

*) Nem tarthatok azokkal, a' kik nem csak ezen utól-járókban *ban, ben, után*, hanem külömben-is az adverbiumokban jobbara, sőt még az igéknek *ván, vén* ki-menetelü ragasztékaiban-is az *n* betüt kettőztetik. Abból, hogy (a' *hozzám hozzád* 's a' t. hasonlatosságára) mondjuk-is, írjuk-is *bennem, utánnad* kettőztetett *nn*-el, épen nem következik ám, hogy az *n* betüt a' szavak' végén minden ok nélkül kettőztessük; mert hogy beszéd közben itt amott kettőztetve ejtetik hangja, ez csak olyan hiba, mint sokaknak szájokból halljuk *háll, éll, kaszáll*. Szint' ilyen hiba e' meg-rövidített szóban-is *kép'* (*képen* helyett) a' *p* betüt kettőztetni. — A' betüknek a' szók' végén való kettőztetések a' hang-ejtésben onnét eredhetett, hogy némely betük (fő-kép az *n*) a' lágyító *y*, vagy az orr-beli (*nasalis*) franczia hang nélkül nem egy könnyen ejtethetnek-ki a' nélkül, hogy még valami fél hangoeska ne hangzanék utánnok. Ezt hát hogy némellyek ki pótolják, azt gondolják, hogy kettőztetni kell a' betüt, és mondani *honnann, onnann, ottann, mostann, koránn, innenn*: a' mit én szint' ugy nem hagyhatok helyben, mint helyettek ímezeket *honnand, onnand, ottand, mostand, koránt, innend* 's a' t.

***) A' kik e' szót *után* egy *n*-el jobban írják, a' ragasztékaiban más hibába esnek, és ott sem kettőztetik, hanem hibásan írják *utánam, utánna*: holott a' *hozzám, hozzád'* hasonlatosságából láthatnák, hogy vagynak olyan utól-járók, mellyek az egyes törsök betüt a' ragasztékban kettőztetik. Illyenek *ben, hoz, után*.

§. 70.

Ellenben: az el-múltt idő-beli Participiumokat én még a' consonansok után - is kettőztetett *) betüvel írom azért, hogy ez által az *Indicat. Praete-*

ritumnak egyes számú 5-dik személyétől megkülönböztessen, és írom

<u>Ind. Perf. 5-dik személyben</u>	<u>Partic. Praeterit.</u>
szorult	szorultt
mult	multt
mént	méntt
járt	jártt
maradt	maradtt
dagadt	dagadtt
ki-vált (se exemit)	ki-váltt (exemptus)

és e' szerént írom nyugttom, nyugttod, élte' napjaig, tudttommal, magva' szakadta, holta' napja, élete' fogyta, nap' le-menttével, idő' járttával, v' multtával, vesztére, mert e' ragasztékos nevek (az én vélekedésem szerént) Participium-praeteriti-ből származnak. Ezeknek hasonlatosságára írom *érttem*, *köztünk*, midőn e' helyett *érettem*, *közöttünk* akarom rövidebben ejteni.

*) Ehez azomban nem ragaszkodom épen oly igen, hogy, ha a' többség ne talán egyes *t*-vel meg-elégednék, én-is azonnal kezét ne fognék vele.

§. 71.

Vagynak némely olyan gyök-szavaink-is p. o. *ily*, *oly*, *mely*: mellyek egyes *l*-el meg elégesznek ugyan akár a' ki-mondásban, akár az írásban; de midőn ragasztékot, vagy szó-képzőt vesznek magok mellé: akkor az *l*-et kettőztetik p. o. *ilyen*, *ollyas*, *mellynek*, *mílylen*, *mellyért* 's a' t., és okát e' külömbségnek magában a' hang-ejtésben helyhez-tetem.

§. 72.

Az öszve-tett betűket hogyan kell kettőztetni? az 58, 60-dik §okban mondám.

A' gyök-betűk változásáról.

§. 73.

Eddig való egész értekezésemnek sommája csak oda czéloz, hogy *csak annyira követhetjük a' helyes írásban a' hang' ejtést, a' mennyire a' rend-követő szó-nyomozás meg-engedi*. De vannak ám olyan esetek-is, mellyekben a' helyes írásban-is nem úgy a' törsök-betűnek meg-tartását, mint inkább a' hang-ejtést követi a' már régen be-vett szokás. Úgy mint

§. 74.

1-ör A' *rend-hagyó* szó-ragasztás, és szó-képzés a' gyök-szónak hosszú vocalisát *mint a' hang-ejtésben, mint az írásban* néha meg-rövidíti p. o. levelet, kenyeret, szekeret 's a' t. nem írhatjuk tehát levélt, kenyért, szekért; mert a' grammaticának már több századoktól fogva fenn-álló (noha *rend-hagyó*) reguláját kényünk szerént meg-változtatni hatalmunkban nincs, sem a' Nemzet ránk nem bizta.

§. 75.

2-or Ugyan a' *rend-hagyó* szó-nyomozás *meg-kívánja* némellyekben, hogy *mondjuk-is írjuk-is* hosszú vocalissal p. o. *ád, hágy, vétel, tétel, tétemény, étel, étek, tész, (teszel) tégy, lész, légy, vész (emis) végy, háló (rete)*; másokban pedig, ki-váltt a' vers-szerzők' kedvéért *el-tűri*, hogy szint' úgy *mondhassuk-is, ír hassuk-is*, az előbbenieknek hasonlóságára *rend-hagyólag* p. o. *vét (jácit, seminat) vész (perit) nyér, vér, el-kél, fel kél, léssen, légyen, mégyen, téssen, szég, vévő, némü 's a' t.*, valamint *rend-követőleg* *vet, vesz, nyer, ver, kel, lész, légyen; mégy, tész, szeg, vévő, némü 's a' t.* De innét nem következik ám, és még a' vers-szerzőknek

sem engedhetjük meg, hogy e' féle rend-hagyó szónyomozás' hasonlatosságára kényünk szerént meghosszabbíthassuk a' gyök-vocalist, és mondhassuk vagy írassuk rend-hagyólag (sőt, merem mondani, nyelv-rontólag) p. o. vélem, néked, bé-viszem, a' béli, akár ez, akár-hol 's a' t. a' rend-követő velem, neked, be-viszem, a' beli, akár ez, akár-hol 's a' t. helyett § 8.

*) Akar akar (sive seu) akar-ki, akar-mi, akar-hol, akar-mennyi (quivis, quidvis, ubivis, quantumvis)'s a' t. szem látomást ez igéből *akar* vette eredetét: mellyet semmi esetben nem írunk, se nem mondunk hosszú vocalissal. Miért kellene hát annak természeti rövid hangját az elő-számlált értelmekben ok nélkül meghosszúsítani? Az ellenkező szokás *épen nem oly közönséges*, mint p. o. az *ád, hágy, vétel, vagy vét, nyér, vér* szavakban.

§. 76.

3-or Jól lehet ezen utól-járókban *val, vel, vá, vé* a' *v* betű az előtte álló consonanssá válik p. o. házzal, eczetté § 55;

Ám-bár a' mutató név-pótolókban *ez, az, emez, imez, amaz* a' *z* betű az utánna következő consonanssá válik p. o. ennek, amarra § 52;

Bátor ez igékben *aggat, szaggat, liggat* 's a' t. a' kemény hangú gyök *k* betűt az utánna következő lágy hangú *g*-vé ez igében pedig ládd a' *t* betűt *d*-vé változtatta a' már *régi közönséges szokás* § 32;

Noha ezen igéből *öl* lám *üldöz* (és nem *öldöz*) igét é' szóból *ki* külsőt származtatott a' *régi szokás*.

Noha *jó, só, szó, tó* 's a' t. gyök-szavakból *javít, sava, szava, tavasz* származékokat farag a' *grammatica*;

Ámbár e' két szó *az után* egybe forrasztatván az *a* *o*-vá változik, és *osztán* (de nem *osztán*). lesz belőlök § 52;

Jól-lehet ezen activumokból *ront*, *bont*, *ont*, származott passivum reciprocumokban romlik, bomlik, omlik 's a' t. és ezen szónak *azon*, *külön* származékaiban azomban, külömb, külömben 's a' t. a' könnyebb ki-mondás kedvéért (a' deák *combino comburo* formájára) az *n*-et *m*-é; ellenben e' szókból *sem* és *ki* össze-tett szóban senki az *m*-et *n*-é változtatta a' régi, és már közönségesen be-vett, azért-is meg-hagyhatandó szokás;

De mind ezen rend-hagyó példákból még közel se következik ám, hogy általjában a' szó-nyomozástól el-állván, és a' gyök-betűre nem tekintvén, azt a' hang-ejtéshez képest az írásban-is kényünk szerint változtathassuk. Nem-is írhatjuk p. o. *atta*, nehésség, *adta*, nehézség helyett.

§. 77.

Sem az *r*-et nem kell akar a' hang-ejtésben, akar annál inkább az írásban az utánna következő *l*-é változtatni; bár imígy könnyebb a' ki-ejtése; hanem írunk-is, mondanunk-is kell örlő, korlát, kérélni, csömörlik.

§. 78.

Mivel tehát e' gyökér szókban *mellé*, *mellét* még az Al-földön se hangzik *j* vagy *ly*; épen nem hagyhatom helyben, hogy eme származékokba *mellék*, *mellékes*, *mellesleg* az ide épen nem való *y* be-esúsztatassék, és akar íratassék *mellyék*, akar mondattassék *mejjék* § 39.

§. 79.

Hogy pedig az *ly* helyett *j* íratassék: ez már csak ugyan türhetetlen §. 38.

§. 80.

Valamint a' *gyök-szavakban-is d*: vagy *g* *) *l*, *n*, *t* után helytelen a' *j* p. o. *edj*, vagy *egj*, *agjag*,

olj, anja, atja §. 47; de ellenben a' *rend-követő szó-ragasztás*' esetében *d, l, n, t.* után-is van helye *p. o. adj, élj, vonj, tartja*; bár változik-is a' természeti hangja §. 40.

*) Melly nagy zür-zavart okozna a' lágy *gy* hangot *gj*-vel írni: már csak abból-is ki-tetszik, hogy e' ragasztékos szóknak vágja, szegje, rá-gjon, nyögjön 's a' t. kétségessé tétetnének természeti hangjok.

A' segéd-betűkről.

§. 81.

Midőn a' *rend-követő szó-ragasztás*, vagy szó-képzés ugy hozza magával, hogy *vocalis* után ismét *vocalis* következék, akkor szoktunk a' hang-ejtés' könnyebbítése végett *) *v* betűt segédül jobbára közbe-vetni *p. o. hívok, lövök, lovász, javít.*

*) Nem tárgya ugyan ezen értekezésnek a' szó-tárba ereszkedni; de még se hagyhatom szó nélkül, hogy ezen adverbiumot *végett* majd Ország szerte *miatt* értelemben veszik már; holott én a' *miatt* és *végett* között oly nagy különbséget találok, mint a' *Metaphysicusok* a' *causa efficiens* és *finalis* között. *p. o.* nem de nem fogat-tatik-meg a' tolvaj lopás *végett*, hanem lopás *miatt*, de büntettetés *végett*? Így rontják a' szép nyelvet azok, a' kik e' szavak' értelmét *Filosofiai* tekintetben nem nyomozzák! Így hatalmazott már el ez a' szó-is *el-esmerni*: a' minek-is *Filosofiai* tekintetben közel sem az ám az értelme, a' mit vele ki-fejezni akarunk: az az *meg-esmerni*; hanem (hogy magyarul ki-mondjam) éppen ellenke-ző: az az *tagadni*. Mert ezen elől-járónak *el leg-közönségesebben* az az értelme, a' mi a' deák *a, ab, abs* praepositionak: úgy mint: *el-vinni, el-szökni, el-futni, el-vetni, el-mozdítani, el-menni* (innét) *el-jöni, el-hozni* (onnét) *el-ugrani, el-löni* (többekből) *el-fogni* (szabadságából) 's a' t; de ezen ígéhez *esmerni* a' *meg* helyett éppen nem

illik, nem-is szorultunk rá. Ha pedig (mások már úgy meg-kedvellették az *el*-esmerést, hogy nála nélkül nem lehetnek, én valóban (nem tehetek róla) oly értelmet adok neki, mint az *el*-esküvésnek, nem pedig olyant, mint a' *meg*-esküvésnek.

§. 82.

Két vocalis között lévén helye a' *v*-nek, *úgy mint segéd-betűnek*, valljon mit keres e' szavakban *hiv*-telen, *hiv*ták, *hiv*ja, *hiv*d 's a' t. *hüt*elen, *hitt*ták, *hij*ja, *hidd* helyett? Ezekben 's hasonlóknban a' *v* betüt már csak ugyan sem a' hang-ejtés (mert így közönségesen nem beszélünk), sem annál inkább a' szó-nyomozás épen nem kívánja, se' nem engedi §. 2. 13.

§. 83.

Segéd-betü a' *d*-is e' szókban *addig*, *eddig*, *meddig* (azig ezig, miezig helyett) §. 52.

§. 84.

Segéd-betü végtére a' *z* ez igékben tartó*dz*ik, nyújtó*dz*ik, lopó*dz*ik, fogó*dz*ik, takaró*dz*ik, vaka-ró*dz*ik 's a' t.: a' mi-is onnét eredhetett, hogy e' fele igéket némellyek csupa *d*-vel p. o. nyújtó*dz*ik *) másak pedig csupa *z*-vel p. o. nyújtó*z*ik 's a' t. ír-ták; ismét másak tehát mind a' két felekezetet meg-akarván egyeztetni, mind a' két betüt el-fogadták, 's így leve nyújtó*dz*ik. De ha ki-üti-is, (talán) ezen ok némellyekre nézve a' mértéket; még-is némelly szókra nézve p. o. irtó*dz*ik, eved*z*ő, kéred*z*ik, öve-d*z*ő 's a' t. az oknak fel-keresésében kénytelenek vagyunk csupán csak a' szokásra szorúlni.

*) Ismét alkalmatosságom adja-itt elő magát a' grammaticába bocsátkoznom, és egy már igen közönségessé lett, sőt az Al-földön majd már regulául-is be-vett, de nekem (nem tehetek róla) még se tetszhető szokást érdeklennem. Nem figyel-

mezvén t. i. ki-váltt az Al-földiek a' szenvedő ígéknek különböző tulajdonságokra, nem-is hallani már tőlök más forma passivumokat, mint p. o. *íródik*, *mondódik*, *tevédik*, *küldődik* 's a' t. Én pedig valahányszor e' szót hallom: *íródik*: mindenkor e' szavakra emlékezem *mane tekel phares*: mellyek valaha Boltisár Hirály' feje felé tulajdon értelemben *igen-is íródtak*; de más iródást nem képzelhettek magamban. — Meg-kell t. i. különböztetnünk a' szenvedést: mástól-é, vagy önnön magától szenved valaki valamit? az 1-sőt tulajdon értelemben való passivummal, a' másikat pedig passivum intransitivummal vagy-is reciprocummal fejezik-ki valamint a' Francziák, úgy a' helyesen beszéllő Magyarok-is, és valamint különbözőleg szenvednek, úgy különbözőleg-is kell ki-fejezni a' szenvedést p. o.

más által

önnön magától.

győztetik	győződik
gyötrettetik	gyötrődik
csalattatik	csalódik
kezdtetik	kezdődik
végeztetik	végződik
húztatik	húzódik
nyittatik	nyitódik, nyilik
nyújtatik	nyújtódik, nyúl
záratik	záródik
üttetik	ütődik
verettetik	verődik, vergődik
mozdítatik	mozdul
szakasztatik	szakad
indítatik	indul 's a' t.

Százan-ként hozhatnám-elő e' két féle értelmű ugyan két különböző passivum ígéket. De hiszen már ezekből-is észre vehetni, hogy jól mondjuk ugyan *annak helyén* gyötrődik (az az maga magát gyötri); de közel se mondhatjuk ám *íródik*, *mondódik*, *küldődik* 's a' t. Erről én úgy meg-vagyok *győződve*, hogy az ellenkezőről nem *győzethetem*-meg. Azt pedig, hogy némellyek a' kétféle passivumot öszve forrasztják, p. o. *íratódik*, *mondatódik*, *küldetődik* 's a' t. még teteme-sebb hibának tartom, és ama' Dunán túl-való kettöz-

tetett sőt hármoztatott valóban hibás accusativus-hoz *eztet*, *aztat*, *eztetet*, *aztotat* hasonlítom.

§. 85.

Méltán tarthatjuk nemi-nemü értelemben segéd-betűnek az *y*-t-is: a' mennyire az idegen nyelvekből kölesönözött szókat ezzel szoktuk meg-magyarosítani §. 56; de nem kell ám vele vissza élni. §. 31.

Az idegen szavakról.

§. 86.

A' magyar beszédben elő-forduló idegen szavakat magyarosan kell-é írni, vagy sem, és mikor, mikor nem? ez eránt Tudós *Versegly* Urnak a' *Filosophiának Tatpigazságira épített értekezéséhez* (528 és követh. lapokon) nines mit hozzá tennem.

A' nagy és kis betűkről.

§. 87.

Mit és mikor kell nagy vagy kis betűvel írni? ebben-is egészen Tudós *Versegly* Urnak most említett becses munkájával (550. lapon) tartok.

A' választó jelről.

§. 88.

Nagyobb kérdés támad már az öszve-tett szavak közé teendő, vagy ki-hagyandó választó jelről (-)

A' többség ki-hagygya ugyan ezt, és öszve írja p. o. anyaszentegyház, ezüstbánya; de én ellenkezőt tartok.

Nagy fát mozgatok ugyan, midőn e' részben a' többségtől el-állok, és írom p. o. éjt-szaka, hetet-

szaka, telet-szaka, nyarat-szaka, esztendő-t-szaka, mind-nyájan, Tiszt-tartó; de, ha már azt meg-nem nyeredem-is, hogy vélekedésem el-fogadtassék; leg-alább azt ki-kérem (és reménylem-is), hogy ellenke-ző írásom' módját a' többség ellen való meg-általko-dott büzke tusakodás gyanánt senki ne tekintse, ha-nem okaimat, ha már helyt nem ad-is nekik, leg-alább vegye jó néven, és (talán) fontolóra-is. Építem pedig ezeket Filosofiai Principiumokra, és mindenek előtt arra kérem a' kegyes Olvasót, vegye tekintet-be, hogy én a' könyv-szerzést nem csak a' született Magyaroknak, hanem olyanoknak számokra-is ki-terjesztem, a' kik a' nyelvet grammaticából és szó-tárból tanulják, és magokat könyvolvasás-beli gya-korlással igyekeznek a' nyelvben tökéletesebbíteni. Élek pedig én az öszve-tett szókban választó jellel azért, mert:

§. 89.

*1-ör A' választó jel a' szó-nyomozást, és an-nak reguláit a' tanulókra nézve igen könnyíti; annak ki-hagyása pedig mint a' tanulót a' regulára nézve kételkedésbe hozhatja, mint a' grammatica szer-zőt arra kinszeríti, hogy a' mit választó jellel rend-követőleg a' regulához könnyen alkalmaztathat, an-nak választó jel nélkül rend-hagyó regulát szabjon. Első tekintettel láthatja t. i. a' választó jelből min-denik *), holott annak ki-hagyásából nem egy könnyen nyomozhatja-ki a' tanuló: miért mondjuk p. o.*

hol a' hang rendszerént hol a' szó nyomozás sze-rént

fazék	fazéknak	.	.	.	fa-szék	fa-széknek
tajték	tajtékot	.	.	.	raj-lép	raj-lépnek
hajlék	hajlékból	.	.	.	raj-méz	raj-mézet
tanít	tanítok	.	.	.	át-lép	át-lépek 's a' t.

Az oka természetesen az, hogy a' 2-dik rend-beli szavak öszve-tételettek; nem pedig az 1-ső rend-beli. Ám de a' 2-dik rend-belieknek öszve-tett tulajdonságok honnét tetszik-ki: hanem egyedül a' választó jelből? Mert, ha mind a' két rend-beliiket öszve-írom imigy: *fazék*, *faszék*: hogyan tud majd a' tanuló rajtok el-igazodni, és a' különbséget ki-nyomozni? vagy mondhatja az 1-sőből-is (mint a' 2-dikből) *fazéknak*; vagy a' 2-dikből-is (mint az 1-sőből) *faszéknak*. Avagy talán a' Grammatica-szerző a' nevek' és igék' ragasztásaiban és képzéseiben együl egyig mind elő-hordja az öszve-tett szavakat, ugy mint rend-hagyókat? holott *e' részben* mind rend-követők.

*) Mondám *mindenik*; nem pedig némely újítók szerént *mindenki*; mert az 1-ször nem csak a' századoktól fogva be-vett közönséges szokás, hanem maga a' grammatica-is jónak tartja: mely szerént szint' úgy jól mondatik *mindenik*, valamint egyik, másik, kettik, jobbik, kisebbik, nagyobbik, ifjabbik, szebbik 's a' t.

§. 90.

2-or. A' választó jelnek ki-hagyása *a' tanulónál* még az olvasást-is meg-nehezíti, és a' grammatica-szerzőt arra kinszeríti, hogy az öszve-tett szavak olvasására nézve rend-hagyó regulát szabjon. Első tekintettel láthatja a' választó jelből minden *tanuló*; holott annak ki-hagyásából *épen nem* veheti észre, hogy különbözőleg kell olvasni

e' szavakat *hanem ha emezeket imigy írjuk*

haszon vaszár	vas-zár
adjon *) vadjárás	vad-járás
szánja *) színjáték	szin-játék
látja *) átjár	át-jár

Mert, hogy a' 2-dik rend-belielik öszve-tett szavak, és azért más kép' hangzik benne *s* után a' *s*;

d. n. t. után pedig *a' j*, ezt *a' tanulóra nézve* nem elég ám mondani, és hogy épen tudja, nem lehet biztosan fölöle fel-tenni; hanem az össze-tett tulajdonságokat választó jellel ki-is kell jelelni: *a' mi-is* igen csekély munkába kerül.

*) Meg-újítom t. i. itt *a' j*-re nézve *d. n. t.* betűk után azt, *a'* mit oda fenn *a' 40-dik* és követk. §-okban előre becsátottam.

§. 91.

A' választó jelnek ki-hagyása *a' tanulóra nézve* néha *a'* szónak más értelmet-is adhat; holott ez *a'* választó jel által el-mellőztetik. Nem egy hirtelen veheti t. i. *a' tanuló* észre különböző értelmeket

e' szavaknak

hanem ha eme másik értelemben írjuk

elég satis, conflagrat . . .	el-ég
elől prae, perimit . . .	el-öl
felette nimium, absumpsit . . .	fel-ette
elő foeta, trajicit . . .	el-lő
megint iterum, admonet . . .	meg-int
legelőre ad pascuum, primum . . .	leg-előre
levesse jusculum ejus, dejiciat . . .	le-vesse

§. 92.

4-er De, *ugyan a' tanulókra nézve* leg-több gondot adna *a'* választó jel' ki-hagyása *a'* szótár' készítőnek, és azt, *ha csak ugyan* (*a'* mint kell-is) *a' tanuló'* számára is akarná alkalmaztatni, felesleg való temérdek munkával *ugyan felesleg-való* temérdek nagyságúvá kellene tennie: mely alkalmatlanságnak nagy része *a'* választó jel által igen könnyen el-mellőztetnék.

Tulajdonsága t. i. nyelvünknek, hogy az össze-tett szavakkal igen bővelkedik. Ha ezeket minden választó jel nélkül össze-forrasztjuk: azt *a'* kellemetlen

len, és épen *szükségtelen* munkát okozzuk a' szótár-készítőnek, hogy p. o. a' *fa* syllabájú lapon együl egyig rendre elő hordja faabroncs, facsinálmány, fafeszület, fahéj, fahamu, fahordó, fakanál, fakép, falevél, farakó, faszeg, faszék, fatartó, fatermő, favágás, favágó, fazár, és még e' féle egy-néhány száz szavakat, azaz: a' fának minden részeit, abból lett minden csinálmányokat, fa körül foglalatoskodó minden-némű munkásokat, és munkákat 's a' t. És ezek közül hol egyiket hol másikat más helyen ismét elő-kell *szükségtelenül* hoznia, ha már nem *fa*, ha nem más szóval tételnek-össze p. o. aranykanál, bádogkanál, esontkanál, ezinkanál, ezüstkanál, rézkanál, vaskanál, vasabroncs, rézabroncs 's a' t.

E' kellemetlen szó-szaporitást pedig épen *szükségtelenné* teszi a' választó jel; mert, ha a' *tanuló* imígy találja az előtte ne talán esmeretlen szót nyomtatva *réz-abroncs*: leg-ottan észre veendi, hogy össze-tett szó, és ha egyebet nem talál-is fela'szó-tárban, mint egy helyen *réz*, más helyen pedig *abroncs*, tudván a' grammaticai regulát, ön-kényt maga ki-nyomozhatja leg-ottan annak össze-tett értelmét, az az *rézből csináltt abroncsot*. — Elég lesz tehát e' szerént p. o. e' szót *termő* a' szó-tárban csak egyszer ki-tenni a' nélkül, hogy mind annyiszor kellene újra ismét elő-hozni, valahányszor más más terméssel tetetik-össze, és a' grammaticai regulában járttas *tanuló* ki-nyomozhatja leg-ottan e' szavak értelmét *gabona-termő, buza-termő, bor-termő, fa-termő, nád-termő, széna-termő, gyümölcs-termő* 's a' t.; de, ha a' választó jelet ki-hagygyuk: már ezen esetre a' *tanulók' kedvéért* mind annyiszor külön külön ki-kellene tenni a' szó-tárban: mellyben annak helyén úgy-is fel-találtatnak e' szavak *gabona, buza, bor, fa, nád, széna, gyümölcs*.

Ugy az öszve-tett igékre, és azoknak származékaira nézve-is: ha egyszer a' szó-tárban ki-tétetik az értelme e' szócskáknak *be, ki, fel, le-át* 's a' t: épen nem látom okát, miért kellene minden e' féle szócskánál mind azon igéket együl egyig elő-hordani, mellyekkel öszve-tétetnek p. o. beboronálni, becsinálni, bedönteni, beereszteni, befogni, begombolni, behajtani, bekapcsolni, belépni, bemenni, benézni, berakni, beszedni, betenni, beugrani, bevinni, bezárni 's ilyen egy pár ezer ígét e' szócskánál magánál; szint annyit ismét a' másik szócskánál *ki*, ismét annyit a' 3-dik szócskánál *fel*, 's meg-annyit a' 4-dik szócskánál *le* 's a' t. elő-hordani: a' mit pedig a' *tanulók kedvéért* el-nem kerülhetünk külföldben, hanem ha a' választó jelet közükbe teszszük: mely által a' *tanuló* észre vehesse annak öszve-tett tulajdonságát, és csak magát az ígét kell keresnie a' szó-tárban: mellyet fel-találván, leg-ottan további keresés nélkül ön-kényt ki-nyomozhatja: mit tesz p. o. *be-vinni, ki-vinni, fel-vinni, le-vinni, át-vinni, el-vinni, meg-vinni* 's a' t., ha ezen ígét *vinni* megtalálta volt.

§. 95.

És ezek, engem leg-alább, arra bírtak, hogy a' választó jelet az öszve-tett szavakban nem csak nem felesleg-valónak, hanem a' *tanulókra nézve* szükségesnek-is tartsam, és ezen írás' módját 25 esztendő-től fogva állhatatosan kövessem; bár azt vessék-is az ellenkező vélekedésűek latba, hogy

1-ör a' deák, német, és egyéb pallérozott nyelvekben sem élnek az öszve-tett szavak közt választó jellel, hanem írják p. o. *deferre, denoncer*, angolban: miért írják hát mi be-vádolni?

Felelet: De tapasztaljuk-is ám, hogy a' deák nyelvet 4 esztendeig grammaticából minden nap, és

e' mellett 6 t esztendeig szüntelen való gyakorlásból alig tudja nálunk meg-tanulni az ifjúság. Tapasztalták e' nehézséget a' német nyelvre nézve-is azok, kiknek ama' 1784-diki 6-dik Májusi Felsőleges Rendelet' tellyesítésében részek volt. Én pedig vélekedésemmel oda czélozok, hogy Nemzeti nyelvünk' tanulásán minél többet könnyebbíthessek; hogy pedig a' választó jel által könnyebbítenik, az elő-adottaknál fogva tagadni talán senki nem fogja, valamint azt sem, hogy a' könyvek nem csak a' született Magyarokért, hanem olyanokért-is irattatnak, kik azt grammaticából tanulják. Illő tehát ezekre figyelemmel lennünk, és tőlünk ki-telhetőleg rajtok úgy könnyebbítenünk, hogy a' Magyar nyelv' meg-tanulására is annyi időt ne kelljen fordítaniok, mint más idegen nyelvekre szoktunk.

§. 94.

2-or A' választó jellel a' Magyar írás csúfítatik.

Felelet gyanánt visszont kérdezem: valljon nem csúfítatik-é jobban írásunk, ha eme' szavakat, némellyeknek szokása szerént *) egybe forrasztjuk: Gyertyaszentelőboldogasszonynapja, Nyakavágószentjánosnapivásár? Semmi írás-csúfítást nem találok én abban, ha írásommal útba igazítom a' *tanuló* Olvasót az értelemnek könnyebb ki nyomozására. Mi-is lehet vissza tetszőbb, mint az Anglusoknál és Francziáknál az, hogy majd alig irnak egy szót úgy, mint a' hangot ejtik; de azért még sem hagyták ám magokat arra bírni, hogy grammatikai írások' módját meg-változtassák akár a' hang-ejtés' kedvéért, akár az írásnak csinosabb voltaért, és nem-is fogják a' Francziák egy hírtelen írni p. o. *ilia desomm* ily a des hommes helyett; noha ebben valóban semmi csinososságot nem találni. Ne nézzük a' dolog' külsejét, és az írásnak képzeltt esi-

nosabbságát; hanem a' dolog' velejét, és tartsuk ha nem csinosabbnak is, leg-alább szinte csinosnak azt, a' mi az értelem' ki-nyomozására könnyebben vezet.

*) Annyira el merültek t. i. már némelyek a' szavak' öszve-forrasztásában, hogy még az adjectivumot-is a' substantivummal a' birtokos nevet-is a' birtok-névvel (az elő-adott példák szerént) öszve-foglalják: melly írás' módjában én nem csak írás csúfitást, hanem valóságos nyelv-rontást-is találok; egyiket sem pedig a' választó jelben.

§. 95.

5-or Nem érkezik arra a' Hönyv-szerző, hogy szorgos írása közbe a' szók' eredetét nyomozza.

Felelet: Hát a' *tanuló* érkezzék rá, hogy az előtte ne talán értetlen szót nagy munkával nyomozza a' szó-tárból, csak míg azt-is ki-tapogathatja: öszve-tett szó-è, vagy sem? Illyen formán hát csak írjuk minden szó-nyomozás nélkül, a' mint tollunkba jő igasság, nehésség, atta barátság; csak írja hát a' Deák-is *eciam*, a' Német-is *Heisler* 's a' t. Én pedig meg-kivánom (valamint más Nemzetek-is meg-kivánják) minden Hönyv-szerzőtől, hogy a' szó-nyomozás szerént helyesen írjon, és rá-is érkezzék; ha pedig rá nem érkezik: bizza munkájának le-írását olyan Íróra, a' ki tudja-is a' szót nyomozni, rá-is érkezzék.

§. 96.

4-er Ily formán 'hát minden szó-ragasztékot, és szó-képzőt el-kellene választanunk a' gyök-szótól; mert ezek valaha (Révay szerént) mind annyi külön, de jobbára már értelme vesztett szók' voltak, és egybe-tétel által kapcsolattak az előttök álló szóhoz: meg-szaggatva kellene hát írunk ház-ak, ember-ek, láb a, kez-e, gyors-abb, zöld ebb, jár-ok, tart-om, kel-ek, vet em, el-ső, tul-só, jó-ság, szép-ség, anyá-nyi, nyelv-es 's a' t !

Felelet: Már e' féle tapogatása a' szó-szárma-
zásnak igen-is olyan , mellyre némely kevés Tudó-
sainkon kívül másoknak valóban sem türedelmek,
sem idejek. Ki-is győzne az írásban arra vigyázni,
hogy e' gyök-szóból *hat* e' származék *hatalmasko-
dásomhoz* e' kép szerkesztetett-öszve hat-al-m as-
kod-ás-om-hoz? e' félet kivanni az Irótól soknál-is
több volna, és tellyesíteni csak nem lehetetlenség.
De nem-is szóllok én a' szavaknak e' kép nyomozan-
dó származásokról, és azoknak a' választó jel által
ugyan e' kép' leendő meg-szaggatásokról. Távúl le-
gyen tölem ily meg.győzhetetlen terhet háritani az
Irókra, és szó-tár-készítőkre. Szóllok én csupán ol-
lyan öszve-tett szavakról, mellyek vagy 1-ör külön
véve, tellyes értelemben most-is fenn-forognak *)
még, és tulajdon értelemmel bírván, a' szó-tárban
külön külön fel-találtatnak p. o. arany-láncz, kenyér-
sütő, fa-levél, csont-kanál 's a' t. vagy 2-or olyan
elő-szócskákkal vagynak öszve-téve, mellyek a' gyök-
szónak általjában való értelmét szorosabban el-ha-
tározzák p. o. e' gyök-szóból *vinni*, más, meg más
értelemben mondjuk be-vinni, ki-vinni, fel-vinni,
meg-vinni, el-vinni, át-vinni, 's a' t. a' mit-is válasz-
tó jellel meg-szaggatni szükségesnek tartom *a' ta-
nulókra nézve*; de már hogy p. o. ezen öszve-tett és
származtatott szót-is el-vi-tet-het-te-lek ugyan e'
kép' meg-is szaggassam, semmi okom rá.

*) Nem vagyok azomban ellene, hogy olyan
öszve-tett szókban, mellyeket már a' meg-rögzött
szokás úgy öszve-kapcsolt, hogy öszve-lett té-
teleket alig vehetni észre, és mellyek minden szó-
tárban úgy mint egyes szók találtatnak fel, válasz-
tó jel nélkül öszve írjuk. p. o. ünnep, senki, sem-
mi, sehol, sehonnét, sehová, valaki, valami, va-
lahol, valahány, kiki, húsvét (hús-vétel helyett)
gyökér (filamentum radicis e' szókból *gyök* és *ér*)
timsó, atyafi, testvér, Hadnagy, önkényt (ebből
önnön és *kény* öszve téve) hanem (*ha* és *nen-*

ből öszve-téve)'s a' t. Noha ezekben sem árt az Olvasót választó jel által figyelmetessé tenni, hogy öszve-tett szók. Ez által az Író leg-alább a' nyelv' velős mi-volttában való járatosságát mutatja: a' mit-is én nem hogy rútnak, hanem dicséretesnek is tartok.

§. 97.

Legyen ez elég a' választó jelnek védelmére, *értvén t. i. olyan könyveket, mellyek nem csak a' született Magyaroknak, hanem a' nyelvet Grammatica és szó-tár' segedelmével tanulóknak számokra-is vannak szánva: a' kikre (nekem leg-alább) nagyobb a' gondom, mint az Európai nyelvekről vett hasonlatosság' követésére. Ha majd egyszer a' haza' népességének csak $\frac{2}{3}$ vagy leg-alább $\frac{1}{3}$ része nyelvünket úgy fogja tudni, mint a' kik azt annyok' tejjével szopják: ám akkor talán követhetjük a' más Nemzetek' példáját; de még most talán nagy ugrást tennék hirtelen, és a' tanulását nyelvünknek megnehezítenők: a' mivel többet veszünk, mint a' nyomtatásnak képzeltt csinosabbságával *) nyerünk. Nem elég t. i. a' grammaticában, és a' tanító székről csak azt nyesni a' tanulók előtt, hogy az öszve-tett szavak így így olvastatnak, így így hajtogattatnak, állítólag, tagadólag, parancsolólag, tiltólag így így szerkesztetnek-öszve; hanem ki-is kell jelelni előttök választó jel által: hogy első tekintettel szemekbe tűnjön minden öszve-tett szó. Mertkülömben csak annyit nyernénk e' fogyatkozott tanítással, mint ha p. o. valaki csak azt tanítaná általjában, hogy némelly ígék ki-vétetnek a' rend-követő hajtogatás alól; de nem jelelné-azokat ki; hanem csak oda utasítaná tanítványát, hogy *usu discenda magistro*.*

*) Ha azomban csak ugyan ki-kellene hagyni a' választó jelet csupán azért, hogy az írást ne rútitssa: kész volnék (noha kelletlenül) ezt-is jóvá

hagyni ugyan ; de csak úgy ám , hogy a' szavak egybe ne kapcsolassanak ; hanem külön külön irattassanak imígy : el viszem , arany láncz , harang öntő 's a' t. Igy leg-alább a' szó-nyomozás nem nehezitetik.

A ki-hagyó jeltől.

§. 98.

Egyik jeles tulajdonsága nyelvünknek az-is , hogy (valamint a' hang-ejtés' könnyebbitése végett közbevetett betűkkel segít magán §. 11. 's a' t. úgy) a' szebb hang-ejtés végett , a' hol a' szó' eredeti értelmének hijánossága nélkül könnyeden szerét teheti , a' felesleg való betűt rend-hagyólag ki-hagygya a' szó-ragasztásban , vagy szó - képzésben , és mondja rend-hagyólag malmot , könyörgött , első , könnyen , hosszan ; nem pedig malomot , könyörögött , előső , könnyűen , hosszúán 's a' t.

§. 99.

Midőn azomban e' féle ki-hagyásokat a' grammatica itt amott , annak helyén , meg-enged , és ki-hagyó jelt (' apostrophe) se' kíván helyettek , épen nem hagygya helyben azt a' szokást , hogy az l betű a' maga' helyéről ki-maradjon p. o: szíva , mónár , vót , fót , vóna 's több e' féle hibás szókban §. 28. 29.

§. 100.

Meg-engedi a' grammatica azt-is , hogy némellykor (de már ritkábban) két betű-is ki-maradhasson valamint a' hang-ejtésben , úgy , minden apostrophe nélkül , az írásban-is p. o. ketté (kettővé helyett).

Ezekről azomban , úgy mint a' grammaticához tartozandókról nincs mit szóllanom többet : mivel ezekben a' helyes írás (csak ez lévén értekezésemnek fő-tárgya) a' ki-mondással meg-egyez.

§. 101.

Vagynak ellenben olyan ki-hagyások a' beszéd közben, mellyek az írásban-is meg-állanak ugyan; de helyettek a' helyesírás ki-hagyó jelet kíván. Illyenek 1-ör E' név határozó szócskában *az* a' *z* betűnek az utánna következő consonans előtt való ki-hagyása p. o. a' ház, a' malom.

§. 102.

2-or E' mutató név-pótolókban *ez*, *az*, *emez*, *imez*, *amaz* ugyan a' *z* betűnek az utánna következő consonans előtt való ki-hagyása p. o. e' váras, a' volt, eme' vagy ime' folyó, ama' hegy — Sőt e' szóban *imez*, midőn indulat-jel (interjectio) gyanánt szolgál, mind a' két utolsó betű ki-marad; de iratattik ki-hagyó jellel im'!

§. 103.

3-or A' kinek épen kedve tartja az *s* vagy *sz*-vel végző mellék-neveknek (adjectivumoknak) nagyobbító lépésöit meg-rövidítve írni, én miattam teheti (noha a' vers-szerzésen kívül valóban minden ok nélkül); de leg-alább a' ki-hagyó jelet tegye ám helyette oda p. o. magas'b, gonosz'b, jeles'ben, fogadom azomban, hogy beszéd-közben örömet el-áll e' féle (nem tudom, mire való?.) kihagyástól.

§. 104.

4-er Nem csak beszéd-közben, hanem írásban-is ki-szoktuk hagyni e' személyes név-pótolókban *engemet*, *tégedet*, *) valamint ezen adverbiumban-is *képen* a' két utolsó betűt; de az írásban el-ne felejtjük ám a' ki-hagyó jelet helyettek oda ragasztani, és írni *e' kép'*, *engem' téged'*

*) De nem számlálhatom ide, sem a' grammaticával meg-nem egyeztethetem ezen új módi szót a' vers-

a' vers-szerzőknél öt' (ötet helyett) sem e' féle szó-ejtéseket *buzza hordani*, *fa vágni*, *ugar szántani* 's a' t. Ellenben nem épen meg-vetendők e' féle szó-ejtések: *add ide a' ruhám'*, *hoz-d-el a' mentém'*, *ne bánts-d a' lábam'*, *hadd egyem-meg a' kenyérem'*, *majd ha el-végzem a' dolgom'* 's a' t; csak hogy az írásban ki-ne maradjon az accusativust ki-pótoló apostrophe.

§. 105.

5-ör Hogy *zs* helyett, midőn lágy *s* hangot akarunk ki-fejezni, az *s* előtt ki-hagyó jellel éljünk p. o. 'seb, 'sír, 'sidó, 'sák, 'sineg, 'sinat, má'sa, ró'sa, rö'se 's a' t, már oda fenn az 50-dik §ban emlitém.

§. 106.

6-or A' most mondott lágy hangú 's betütől megkell különböztetni e' meg-rövidített szócskát : 's, mellyben az *é* betü maradt-ki e' szóból *és* p. o. *jó s helyes*, *egyszer 's mind*. Az *és* szócskának e' féle meg-rövidítését annak helyén, a' mennyire a' könnyü hang-ejtéssel meg-fér, nem csak meg-engedi a' grammatica, hanem olykor meg-is kívánja, midőn az *és* szócskának mind untalan való elő-fordulása a' fülnek alkalmatlan volna.

§. 107.

7-er Noha e' szóban *szinte* az utolsó betüt, ha vocalis következik utánna, ki-hagyni, és helyette apostrophe jelt tenni nem csak lehet, hanem illik-is p. o. *szint' azon*, *szint' ez*, *szint' így*, *szint' oly* 's a' t; de hogy ennek hasonlatosságára ezen öszvetett szóban-is *gazda-aszszony* az 1-ső szó' végén az *a* betüt azért ki-hagygyuk, mivel utánna ismét *a* következik, okát szint' úgy nem látom, valamint

se nem mondjuk, se nem írjuk *gazd' akarátja, szob'-ajtó, hosszú' út.*

§. 108.

8-or Merem ugyan állítani, hogy e' szavak *két, mind, hát, se* ezekből rövidítették-meg *kettő, minden, tehát, sem, 's* e' tekintetből lehet ne talán ezekre - is alkalmaztatni a' ki-hagyó jelet imígy: *két' mind' 'hát, se'*; de szőr-szálat hasogatni az oly igen közönséges szokás ellen nem akarok.

§. 109.

9-er Leg-közönségesebben, és nem csak a' grammatica' engedelmével, hanem gyakorta annak regulái szerént szükség képen - is szoktuk ki-hagyni a' *nak nek* utól-járót (mellyet másak helytelenül tartanak akar dativus, akar genitivus ejtésnek), midőn birtokos nevet jelent, és helyette nominativussal élünk mint a' beszédben, mint az írásban; de csak ugyan a' ki-hagyó jelet hozzá kell ragasztani p. o. Duna' vize, Mátra' hegye, Pest' városa, Király' Embere, Ország' határa, Város' háza, marha' arra' élte' virága *)

*) A' kik csupán a' nyomtatás' csinososságát tekintik, készebbek e' féle birtokos és birtok-neveket inkább egybe forrasztani p. o. Ország'határa, Városháza 's a' t.; mint sem (az ő képzelődések szerént) az írást ki-hagyó jellel csúfitani. Ha így a' grammatica az írás-beli képzeltt csinosás'nak martalékjává tétetik: arra találunk ma hónap-jutni, hogy még a' vonás-pontokat-is szám-ki-vetik ez ilyen írás-csinosítók a' hosszú hangú vocalisainkból: csak hogy e' részben-is követhessék p. o. a' deák nyelv' hasonlatosságát! Meg-engedik ők (hanem ha Laponiából akarnak bennünket származtatni) hogy nap-keleti a' nyelvünk; és még-is a' nap nyugotti (jobbára keverék) nyelveknek rá-májára akarják azt erőnek erejével húzni: hogy

még a' hang-jelekben se maradjon fenn nyoma napkeleti volttnak! Mit nyernek pedig e' féle képzeltt csinositás által? azt, a' mit az idegen nyelvekből már most oly igen kölcsönözött idiotismusokkal: hogy nyelvünket természeti tulajdonságából kivetkeztetik. Lám e' szókból *Duna* és *víz* a' különböző jelek által két-féle értelmet tehetünk öszve: *Duna' vize* fluvius Danubius, és *Duna-víz* aqua danubialis.

A' szó-tagok fel-osztásáról.

§. 110.

A' szó-tagok' (syllabák) fel-osztására nem csak a' tanulóknak, hanem a' sorok' végén a' betü-szedöken kívül az Íróknak-is lévén szükségek, em eránt Tudós *Verseghy* Urnak fentebb említett becses munkájában 527. 528-dik lapokon elő-adott regulák úgy ki-merítenek mindent, hogy részemről (ha csak meg-nem csalatkozom) csupán azt a' kivételt tennem, hogy ezen utól-járókat *ért, ig, ott, ett, ött* a' névnek utolsó consonanssával egy szó-tagba nem kapcsolnám, hanem a' sor' végén írnam p. o. házért, kertért, ház:ig, kert:ig, Fejér-vár:ott, Pécs:ett, Györ:ött. Kész vagyok azomban a' ne talán ellenkező vélekedésü többségnek engedni; mert e' részben a' két ellenkező vélekedésnek ellenkező okai úgy meg-ütkeznek, hogy nehéz valami bizonyosat meg-határozni. Lám a' Deákoknál is kétséges lehet: *et:iam, pot:est, pot:ueram* kell-e választani, vagy *est:iam, post:est, post:ueram*?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár